МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему: **«КАЗКА ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ІІІ РІВНЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи 8.0163
спеціальності 016 «Спеціальна освіта»
освітньої програми «Логопедія»
О. О. Духонченко

Керівник: доцент кафедри соціальної
педагогіки та спеціальної освіти, доцент,
к.пед.н. Ю. Р. Мацкевіч.

Рецензент: _____
_____

Запоріжжя
2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра соціальної педагогіки та спеціальної освіти
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 016 «Спеціальна освіта»
Освітньо-професійна програма «Логопедія»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри _____
«____» _____20__ року

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТЦІ
Духонченко Ользі Олегівні

1. Тема роботи: «Казка як засіб розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня»
керівник роботи Мацкевіч Юліана Рафаїлівна, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
затверджена наказом ЗНУ від 20.02.2024 р., № 315-с
2. Строк подання студентом роботи: 01.12.2024 р.
3. Вихідні дані до роботи: матеріали виробничої практики, аналіз теоретичних джерел.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що належить розробити): розглянути особливості мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня; розкрити специфіку використання усної народної творчості у логопедичній роботі, зокрема, висвітлити функціональні можливості казки у роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення; емпірично дослідити стан розвитку зв'язного мовлення та обсяг словника дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня; розробити систему роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки та практично перевірити її ефективність.
5. Перелік графічного матеріалу: 20 таблиць, 10 рисунків з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Дата, підпис	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Мацкевіч Ю. Р.		
Розділ 1	Мацкевіч Ю. Р.		
Розділ 2	Мацкевіч Ю. Р.		
Висновки	Мацкевіч Ю. Р.		
Додатки	Мацкевіч Ю. Р.		

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	серпень	виконано
2	Написання вступу	вересень	виконано
3	Написання першого розділу	вересень	виконано
4	Написання другого розділу	жовтень	виконано
5	Написання висновків	листопад	виконано
6	Оформлення додатків	листопад	виконано
7	Оформлення роботи, рецензування	грудень	виконано
8	Захист		виконано

Студент _____ Духонченко О. О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи _____ Мацкевіч Ю. Р.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Апухтіна В.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 85 с., 20 таблиць, 10 рис., 83 джерела, 4 додатки.

Об’єкт дослідження: процес мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня.

Предмет дослідження: казка як засіб розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити вплив казки на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

Методи дослідження: теоретичні – аналіз, систематизація, узагальнення наукової літератури з галузі логопедії; емпіричні – експеримент (констатувальний, формуючий, контрольний), опитування.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що у роботі теоретично обґрунтовані такі поняття як: «усна народна творчість», «фольклор», «казка», розкриті особливості використання усної народної творчості у логопедичній роботі, зокрема, казки з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення.

Практичне значення роботи полягає у розробці системи роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки.

Галузь використання: заклади дошкільної освіти.

ЗАГАЛЬНЕ НЕДОРОЗВИНЕННЯ МОВЛЕННЯ, КАЗКА, МОВЛЕННЯ, ПОРУШЕННЯ МОВЛЕННЯ, УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ, ФОЛЬКЛОР.

SUMMARY

Dukhonchenko O.O. Fairy Tales as a Means of Speech Development in Older Preschool Children with 3 Level of General Underdevelopment of Speech, Zaporizhzhia, 2024. 101 p.

The qualification work consists of an introduction, 2 sections, findings, a list of references (83 items, 6 of them in a foreign language) and 4 appendices on 4 pages. The qualification work volume is 101 pages long, 81 of them – main text. There are 20 tables and 10 illustrations.

The research reveals the features of using a fairy tale as a means of developing the speech of older preschool children with general underdevelopment of speech of the III level.

The research object of the qualifying work is the process of speech development of older preschool children with general underdevelopment of speech of the III level.

The research subject: fairy tale as a means of developing the speech of older preschool children with a general underdevelopment of speech of the III level.

The aim of the study is theoretically substantiate and empirically test the influence of a fairy tale of older preschool children with general underdevelopment of speech of the III level.

The research tasks:

1) consider the features of speech of preschool children with general underdevelopment of speech of the III level;

2) to reveal the specifics of using oral folk art in speech therapy, in particular, to highlight the functional capabilities of a fairy tale in working with children who have a general underdevelopment of speech;

3) empirically examine the state of development of coherent speech and the volume of the dictionary of children of preschool age with general underdevelopment of speech of the third level;

4) develop a system of work on the development of speech of senior pre-schoolers with the general underdevelopment of speech of the third level, by means of fairy tales and practically check its effectiveness.

The section 1 “Theoretical aspects of using a fairy tale as a means of speech development for children with general underdevelopment of speech” reveals the specifics of the use of oral folk art in speech therapy work, the peculiarities of the speech of preschool children with general underdevelopment of speech of the III level, and the functional possibilities of fairy tales in working with the specified category of children.

The section 2 “Empirical study of the influence of fairy tales on the speech development of older preschool children with general underdevelopment of speech of the III level” contains the results of a practical test of the influence of fairy tales on the speech development of older preschool children with general underdevelopment of speech of the III level.

The work presents a system of work on the development of speech of older preschoolers with a general underdevelopment of speech of the III level, by means of fairy tales. It can be used practically in the professional activities of modern speech therapists who work with the specified category of children.

Keywords: general underdevelopment of speech, fairy tale, speech, speech violation, oral folk art, folklore.

ЗМІСТ

Вступ……8
Розділ 1. Теоретичні аспекти використання казки як засобу розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення……..12
1.1. Специфіка використання усної народної творчості у логопедичній роботі……..12
1.2. Особливості мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня……...23
1.3. Функціональні можливості казки у роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення……34
Висновки до першого розділу…….....43
Розділ 2. Емпіричне дослідження впливу казки на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня……..45
2.1. Діагностика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня……45
2.2. Система роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки……66
2.3. Аналіз результатів впровадження системи роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки……..71
Висновки до другого розділу……85
Висновки……....86
Список використаних джерел……..89
Додатки…….....101

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасному світі існує висока тенденція до мовленнєвих порушень у дітей. Порушення мовленнєвої діяльності можуть стосуватися різних сторін мовлення, зокрема: фонетичної, фонематичної, лексичної, граматичної тощо.

Загальне недорозвинення мовлення є одним із найпоширеніших мовленнєвих порушень серед сучасних дітей. Воно характеризується порушенням усіх сторін мовлення за умов збереженого слуху та інтелекту.

На даний час, логопедична робота відрізняється своєю варіативністю та інноваційністю. У її змісті можна побачити різноманіття цікавих методів та засобів для розвитку мовлення. У зазначеному напрямку роботи сучасні логопеди досить часто використовують усну народну творчість. Вона має великі функціональні можливості для розвитку усіх сторін мовленнєвої діяльності. Зважаючи на це, використання продуктів фольклору з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення є оптимальним шляхом розвитку їх мовлення.

Казка має велике значення для дитини дошкільного віку. За допомогою неї, дошкільник може ознайомитися з навколишнім світом, особливостями соціальних зв'язків, дізнатися про такі важливі категорії як «добро» та «зло». Окрім цього, казки мають змогу позитивно впливати на мовлення дітей, під час їх використання у логопедичній роботі, зокрема, розвивати їх зв'язне діалогічне та монологічне мовлення, збільшувати обсяг дитячого словника тощо.

Враховуючи усе це, нами було обрано тему дослідження: «Казка як засіб розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня».

Специфіка використання усної народної творчості у логопедичній роботі була висвітлена у працях таких науковців як: P. Greenhill, A. Z. K Kizi, Г. Ватаманюк, А. Вовк, Л. Журавльова, А. Залізняк, О. Заруба, А. Капітонова, Л. Кобилецька, О. Коцюбчик, І. Літко, Л. Мельничук, Н. Омельченко, Д. Пахненко, Р. Рогач, Т. Руденко, К. Сорокун, Т. Ткаченко, Т. Чепак, Н. Цибуля,

О. Шостак та інші. Науковці стверджують, що усна народна творчість є оптимальним засобом розвитку мовленнєвої діяльності дітей різноманітного віку.

Особливості мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня було розглянуто у роботах наступних вчених: К. Буцьких, Н. Гаврилова, Л. Галкіна, К. Гнашко, А. Дермельова, О. Єрмакова, А. Кібець, М. Кляп, Г. Коваленко, Р. Козак, В. Кулик, О. Лактіонова, О. Логвіненко, Н. Могильова, О. Морохія, Т. Московченко, О. Пересічанська, К. Петрищева, С. Поліщук, Ю. Рібцун, В. Усольцева, М. Черненко, В. Шаповал, М. Шеремет та інші. Вчені дотримуються думки, що загальне недорозвинення мовлення – це мовленнєве порушення, яке стосується усіх сторін мовлення за умовою збереженої слухової функції та нормотипового інтелектуального розвитку.

Функціональні можливості казки у роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення були розкриті у працях таких науковців як: S. Doli-Kryeziu, P. Greenhill, V-E. Koutsompou, Y. Liu, W. Purbani, I. R. Sholichah, Ю. Бойчук, С. Буряк, В. Зіновчик, Ю. Ільїних, О. Казачінер, І. Кірєєва, Н. Коновалова, С. Лонська, А. Малюга, О. Павленко, Т. Павлюк, І. Пасічник, Я. Пілякіна, Н. Руденко, Г. Свириденко, Т. Скоромна, М. Султанова, Д. Сургучева, А. Фастовець, Т. Харченко, Т. Хомик, Д. Хрипун, О. Шкатова, С. Шкрабалюк та інші. Науковці наголошують на тому, що казка у логопедичній роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення, може здійснити розвиток усіх сторін їх мовленнєвої діяльності (фонетичної, фонематичної, лексико-граматичної, зв’язного діалогічного та монологічного мовлення).

Об’єкт дослідження: процес мовленнєвого розвитку дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня.

Предмет дослідження: казка як засіб розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично перевірити вплив казки на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

Гіпотеза: використання казки як засобу логопедичної роботи сприятиме ефективнішому розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня, оскільки казка сприяє розвитку зв'язного монологічного та діалогічного мовлення, збагаченню словникового запасу, покращенню граматичної будови мовлення та активізує комунікативні навички.

Для досягнення даної мети, нами були поставлені такі **завдання:**

1. Розглянути особливості мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня.
2. Розкрити специфіку використання усної народної творчості у логопедичній роботі, зокрема, висвітлити функціональні можливості казки у роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення.
3. Емпірично дослідити стан розвитку зв'язного мовлення та обсяг словника дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.
4. Розробити систему роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ III рівня, засобами казки та практично перевірити її ефективність.

Для виконання поставлених завдань, ми використали наступні **методи:**

1) теоретичні: аналіз, систематизація, узагальнення наукової літератури з галузі логопедії;

2) емпіричні: експеримент (констатувальний, формуючий, контрольний), психодіагностичні методики («Володіння зв'язним мовленням» (С. Максименко, «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова), «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова), «Підбір синонімів» (В. Макарова), «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко)), опитування.

Теоретичне значення роботи полягає у тому, що у роботі теоретично обґрунтовані такі поняття як: «усна народна творчість», «фольклор», «казка», розкриті особливості використання усної народної творчості у логопедичній роботі, зокрема, казки з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення. Зазначена інформація може бути використана студентами, які навчаються за спеціальністю «Логопедія» для ознайомлення із зазначеною проблематикою та

під час написання наукових робіт.

Практичне значення роботи полягає у розробці системи роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки. Вона може бути використана практично у професійній діяльності сучасних логопедів, які працюють із зазначеною категорією дітей.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ КАЗКИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ІЗ ЗАГАЛЬНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ

1.1 Специфіка використання усної народної творчості у логопедичній роботі

Сучасна логопедична робота містить у собі арсенал інноваційних методів та засобів, які спрямовані на покращення показників мовленнєвої діяльності дітей. Усна народна творчість або фольклор є поліфункціональним засобом розвитку та виховання підростаючого покоління. Результати великої кількості наукових досліджень вказують на ефективність їх використання під час розвитку мовлення дітей різного віку: від раннього до молодшого шкільного. Пропонуємо звернути окрему увагу на специфіку використання усної народної творчості у логопедичній роботі.

Для початку, вважаємо за потрібне, ознайомитися із сутністю таких базових понять нашого дослідження як: «усна народна творчість» («фольклор») та «логопедична робота». Уточнення напрямку розуміння зазначених термінів надасть нам можливість краще зрозуміти їх сутність, структуру та головні завдання.

Важливо звернути увагу, що слово «фольклор», коли вперше було представлено В. Томсом у 1846 році, натякало на «популярні старожитності», включаючи усні перекази, практики та забобони, які зникали [80].

Здійснивши аналіз сучасної наукової літератури щодо проблеми тлумачення терміну «усна народна творчість» («фольклор), його видів та ознак, нами були виділен2і наступні підходи до визначення сутності окресленого поняття:

1) набір традиційних музичних, літературних, танцювальних, народних

звичаїв та інших проявів культури, що передаються від старших поколінь до своїх нащадків (за Н. Омельченко) [42];

2) твори, що складені народом та передавалися із вуст у вуста, із покоління до покоління, при цьому змінювалися та доповнювалися (за А. Капітоновою) [19];

3) художнє відображення дійсності, яке відбувається у словесно-музичній, хореографічній чи драматичній формі колективної народної творчості (за А. Віннічуком) [5];

4) словесне мистецтво, усна література, яка відображає культуру, побут та традиції окремого народу (за С. Росовецьким) [54];

5) «сума створених народом та існуючі в народних масах культури на основі словесності (перекази, пісні, казки, епос), музики (пісні, інструментальні наспіви і п'єси), театру (драми, сатиричні п'єси, театр ляльок), танцю» (за Л. Поповою) [51].

Таким чином, виділені наукові підходи до розуміння поняття «усна народна творчість» («фольклор») вказують на те, що він є народним здобутком, який відображає історію, культуру та традиції окремої нації (народу), може бути представлений у вигляді словесного мистецтва, літератури, танцю, музики, театралізованої діяльності тощо, передача яких відбувається виключно усно – «з вуст у вуста».

Розглядаючи сутність поняття «усна народна творчість» («фольклор»), важливо звернути увагу на його специфічні ознаки. Мова йде про наступні:

1) усна;

2) традиційна;

3) стихійна;

4) варіативна;

5) стабільна;

6) має вагоме національно-патріотичне значення для народу [54].

Щодо ознаки фольклору «усність», вона розкривається як характеристика каналу передачі форм усної народної творчості, тобто усний. Її традиційність

виявляється у тому, що у її змісті присутні народні традиції, звичаї, історія окремого народу. Стихійність фольклору вказує на те, що його створення не має певних правил та вимог, він формується в устах нації вільно. Варіативність усної народної творчості розкриває різноманіття її форм. Щодо стабільності фольклору, він залишається незмінним протягом великого проміжку часу. Що стосується останньої ознаки, неможливо не погодитися з тим, що усна народна творчість має вагоме національно-патріотичне значення для народу, має змогу сформувати у підростаючого покоління патріотичні почуття, любов та повагу до культури свого народу.

Як зазначалося вище, усна народна творчість є варіативною, тобто представленою різноманітними формами. Н. Омельченко повідомляє про загальновживану класифікацію форм фольклору, автором якої є І. Руснак. За нею виокремлюються наступні форми:

«1) народний епос (загадки, прислів'я та приказки, анекдоти, історичні пісні, балади, казки, легенди, перекази, байки, притчі, казки);

2) народна лірика (трудові пісні, календарно-обрядові пісні, родинно-побутові пісні, соціально-побутові пісні);

3) народна драма (фольклорні твори, в основі яких лежить конфлікт, а сюжет розгортається через поєднання словесних, музичних та сценічних засобів);

4) народний ліро-епос (балади, думи та інші)» [42, с. 192].

А. Залізняк, в свою чергу, виділяє таку класифікацію жанрів усної народної творчості як:

1) прозова:

- художня проза (казка);

- документальна проза (легенди, перекази, оповідки, народні оповідання);

2) поетична (приказки, примовки, прислів'я, загадки, прикмети, скоромовки, пісні, заклички, мирилки, дражнилки та ін.) [14].

Також важливо зазначити, що літературні форми усної народної творчості поділяються на великі та малі. До перших відносять: баладу, казку, думу,

колискову, народні пісні, легенди тощо. Щодо малих форм фольклору, вони представлені прислів'ями, приказками, загадками, утішками, пестушками, скоромовками, лічилками та ін. [4].

Отже, проаналізувавши наукові джерела, які присвячені проблемі розуміння сутності усної народної творчості, ми дійшли висновки, що під нею варто розуміти народну творчість, яка передається в усній формі та представлена словесним мистецтвом, літературою, танцем, музикою, театралізованою діяльністю та здатна відображати історію, культуру та традиції окремої нації (народу).

Визначивши вірний напрямок тлумачення терміну «усна народна творчість» («фольклор»), перейдемо до розгляду наступного базового поняття нашого дослідження – «логопедична робота».

На думку Л. Журавльової, логопедична робота – це система корекційних або педагогічних заходів, яка виконується задля гармонійного формування особистості дитини, в процесі подолання окремого мовленнєвого дефекту [13].

Н. Цибуля, в свою чергу, наголошує, що логопедична робота є складним, динамічним процесом, який передбачає комплексну роботу в окремих напрямках, з метою здійснення розвитку мовлення дітей. До загальних етапів логопедичної роботи науковиця відносить: діагностичне обстеження та безпосереднє проведення корекційної роботи. Додатково Н. Цибулею були виокремлені наступні завдання сучасної логопедичної роботи:

1) сформувати фонетичну сторону мовлення дітей, їх звуковимову;

2) розвивати фонематичну сторону мовленнєвої діяльності, яка представлена різноманітними фонематичними процесами (фонематичний слух, сприйняття, аналіз та синтез, уявлення тощо);

3) збагачувати та активізувати лексичну сторону мовлення дитини (експресивний та імпресивний словник);

4) вдосконалювати граматичну сторону мовленнєвої діяльності особистості;

5) сформувати активну мовленнєву діяльність;

6) розвивати просодичну сторону мовлення (інтонація, тембр голосу тощо);

7) зумовлювати гармонійний розвиток особистості, яка характеризується наявністю мовленнєвих порушень [71].

Таким чином, здійснивши аналіз наукової літератури, яка присвячена сучасним тенденціям логопедичної роботи, нами був зроблений висновок, що логопедична робота є системою корекційних заходів, які містять арсенал різноманітних методів та засобів впливу, які мають за мету покращувати загальний стан мовлення дитини чи окремих сторін її мовленнєвої діяльності.

Отже, розглянувши наукові підходи до тлумачення базових понять нашого дослідження та зробивши власний висновок щодо їх сутності, перейдемо до безпосереднього визначення особливостей впровадження усної народної творчості у логопедичну роботу.

По-перше, звернемо увагу на загальні функції усної народної творчості у логопедичній роботі. Проаналізувавши наукові праці щодо проблематики використання фольклору з метою розвитку мовлення дітей, можемо виділити його наступні функціональні можливості:

1) удосконалення звуковимови;

2) розвиток просодичної сторони мовлення;

3) збагачення та активізація словника;

4) формування здатності граматично правильно будувати фрази та речення;

5) удосконалення граматичних навичок;

6) навчання користуванню різноманітними мовними конструкціями;

7) розвиток зв’язного мовлення (діалогічного та монологічного) [77].

Можемо побачити, що завдання сучасної логопедичної роботи та функціональні можливості фольклору є досить схожими. Тому, можемо припустити, що використання усної народної творчості як засобу логопедичного впливу, є оптимальним рішенням.

На логопедичних заняттях діти сприймають усну народну творчість дуже

позитивно. Форми фольклору є зручними для їх сприйняття, викликають у них інтерес та зумовлюють до виконання корекційно-мовленнєвих завдань. Дотримуємося думки А. Вовка, що дітей приваблюють окремі риси фольклорних жанрів. Мова йде про:

1) невеликий об’єм тексту;

2) доступний зміст;

3) захоплюючий ігровий сюжет;

4) наявність художньо-зображувальних засобів мовлення;

5) барвистість;

6) виразність;

7) ритмічність;

8) легкість у запам’ятовуванні [6].

Варто зазначити, що сучасні логопеди здійснюються корекційний вплив засобами усної народної творчості на мовлення дітей, які мають різноманітні порушення мовленнєвої діяльності. Це:

1) загальне недорозвинення мовлення (у таких дітей спостерігається порушення усіх сторін мовлення, тому у логопедичній роботі використовуються різні фольклорні форми, які спрямовані на лексичний, граматичний, фонетичний розвиток та розвиток зв’язного мовлення: загадки, казки, колискові, народні пісні, приказки, прислів’я, заклички тощо) [15];

2) дислалія (з метою корекції некоректної звуковимови, використовуються такі форми усної народної творчості як: скоромовки, лічилки, промовки, потішки тощо) [77];

3) дизартрія (для покращення мовленнєвої артикуляції користуються скоромовками, закличками, колисковими, забавлянками) [14];

4) заїкання (корекція порушень темпо-ритмічної сторони мовлення може відбуватися, за допомогою скоромовок, колискових, народних пісень тощо) [62];

5) фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення (з метою корекції фонетичних та фонематичних порушень використовуються прикмети, скоромовки, лічилки, казки, утішки, колискові та ін.) [77; 24].

Таким чином, можемо побачити, що усну народну творчість доцільно використовувати у логопедичній роботі з дітьми, які мають такі порушення мовленнєвої діяльності як: загальне недорозвинення мовлення, дислалія, дизартрія, заїкання, фонетико-фонематичне недорозвинення мовлення тощо.

Зважаючи на виокремлені функції сучасної логопедичної роботи, варто зазначити, що її загальним завданням є сформувати у дітей мовленнєву компетентність, яка представлена такими компонентами як:

1) фонетичний;

2) лексичний;

3) граматичний;

4) діалогічний;

5) монологічний [23].

Важливо наголосити, що усна народна творчість та її окремі форми здатні реалізувати процес формування зазначених вище компонентів мовленнєвої компетентності дитини.

Так, з метою формування фонетичного складника, а саме правильної звуковимови, дотримання правил наголошування (акцентуаційних норм), володіння інтонаційними засобами виразності мовлення (темп, тембр, логічні наголоси тощо) сучасними логопедами можуть використовуватися такі фольклорні форми як: колискова, забавлянки, скоромовки. Лексичний компонент мовленнєвої компетентності представлений обсягом словника, яким володіє дитина. Збагатити та активізувати його допоможуть такі форми усної народної творчості як: прислів’я, приказки, загадки, лічилки, мирилки тощо. Щодо формування граматичного компонента зазначеної компетентності, у логопедичній роботі активно використовуються: скоромовки, забавлянки, мирилки, потішки та інші. Розвиток діалогічного мовлення буде зумовлювати впровадження у логопедичну роботу: веснянок, лічилок, мирилок, потішок тощо. Монологічний компонент мовленнєвої компетентності, який передбачає розвиток монологічного мовлення дитини, може розвиватися під впливом народних казок, колискових, народних пісень, балад тощо [23; 24].

Приказки та прислів’я формують у дітей вміння лаконічно та виразно висловлювати свої думки та почуття. Це відбувається через значне збагачення активного словника дітей. Для розвитку лексичної сторони мовлення можуть використовувати й колискові. Вони надають можливість засвоїти яскраву лексику, яка характеризує навколишній світ, його образи, об’єкти та явища. Додатково колискові у своєму змісті містять граматичну різноманітність. Вона забезпечує засвоєння граматичного ладу мови. Також для розвитку граматичної сторони мовлення дітей, можна використовувати народні пісні, утішки, пестушки. Вони мають змогу надати знання про однокореневі слова та способи їх утворення. Покращення дикції та звуковимови буде зумовлювати впровадження у логопедичну роботу таких фольклорних форм як: прислів’я, приказки, народні пісні, скоромовки та загадки. Останні окремо збагачують лексику дитину через багатозначність слів у їх змісті. Також, за допомогою загадок, у дитини формується образність мовлення. Скоромовки зазвичай ефективні у роботі над автоматизацією звуків мовлення, складовою структурою. Дражнилки вносять різноманітність у логопедичну роботу, розвивають почуття гумору, інтонацію та викликають позитивні емоції у дітей. Прислів’я та приказки допомагають розвитку навичок виразного мовлення, аналізу тексту. Лічилки – це історії, вигадані для дітей, спосіб здійснення об’єктивної справедливості, адже рахунок впливає на розподіл ролей. Головна особливість лічилки – чіткий ритм, можливість промовляти окремо всі слова. Заучування лічилок у процесі логопедичної роботи сприяє розвитку вимовних навичок, фонематичного слуху, складової структури слова, ритму та темпу мовлення, пам’яті, уваги, сукцесійних функцій [4; 31 77; 38].

Таким чином, можемо спостерігати, що усна народна творчість спрямована на розвиток різноманітних компонентів мовленнєвої компетентності дитини. Окремі фольклорні форми спрямовані на виконання певної задачі для розвитку мовленнєвої діяльності особистості. Професійний фахівець з логопедії враховує усі можливості великих та малих форм фольклору та будує логопедичну роботу, використовуючи їх різноманіття та функціональні

можливості.

Корекційна робота засобами усної народної творчості може здійснюватися логопедом з дітьми різного віку та типом розвитку. Так, низка авторів (А. Капітонова, Т. Ткаченко) вказують на оптимальність використання фольклору з дітьми раннього віку, з метою розвитку їх мовлення. Вони пояснюють викладену думку тим, що усна народна творчість є доступною для сприйняття дітей зазначеного віку, вона здатна збільшити пізнавальний інтерес та зумовлювати їх мовленнєву активність. «Вперше народну творчість дитина починає сприймати ще немовлям, коли вона чує колискові. Ці пісеньки допомагають малюку засвоїти найпростіші моделі мовлення та розпочати спілкування з оточуючими. Вони сприяють розвиткові пам'яті та освоєнню лексики. З другої половини 3-го року життя, при точному описі предмета, малюк може відгадати загадку. Така практика значно підіймає рівень словникового запасу дитини. Доводячи свою думку, щодо відгадування загадок, дитина засвоює нову композиційну побудову висловлювання, його граматичну структуру. Для розвитку точності, влучності та виразності мовлення малят застосовують вірші-забавлянки. Через поетичну форму цих віршів дитина починає чіткіше розуміти художні образи. Мовлення дітей раннього віку може розвиватися й на основі народних пестушок та утішок. Вони позитивно впливають на фонематичний слух, адже у них досить часто зустрічаються наспіви» [62, с. 126; 19, с. 137].

Продовжуючи розглядати вікові особливості використання усної народної творчості у логопедичній роботі, варто зазначити, що більшість авторів (Г. Ватаманюк, А. Вовк, Л. Журавльова, І. Літко, Д. Пахненко та інші) відмічають доцільність тенденції її впровадження у дошкільному віці. Це пояснюється тим, що дошкільний вік є сенситивним для розвитку мовленнєвої діяльності. Водночас фольклорні форми можуть зумовлювати продуктивне формування усіх її сторони, окремо, ознайомлюючи дошкільника з красою української мови, культури, традицій та навколишнім світом [4; 6; 13; 32; 48].

Деякі науковці у галузі логопедії (Л. Кобилецька, Р. Рогач та ін.)

розкривають необхідність впровадження усної народної творчості як у логопедичну роботу з молодшими школярами, так й у їх безпосередньому освітньому процесі. Особливо це стосується дітей молодшого шкільного віку, які мають окремі мовленнєві порушення, зокрема, порушення граматичної будови мовлення, малий обсяг словника, порушення звуковимови тощо. Щодо дітей з нормотиповим розвитком, впровадження у корекційно-освітній процес прислів'їв, приказок, забавлянок, загадок, казок та народних пісень дозволить збагатити їх мовлення, зробить його виразнішим та гарнішим [23; 53].

Отже, можемо зробити висновку, що усну народну творчість доцільно використовувати у логопедичній роботі з дітьми раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку.

Використання усної народної творчості у логопедичній роботі відрізняється своєю ефективністю як з дітьми, які мають нормотиповий розвиток, так й з тими дітьми, яким властиві особливі освітні потреби. Наприклад, встановлена доцільність впровадження фольклорних форм у логопедичну роботу з дітьми, які мають затримку психічного розвитку. Фольклор може забезпечити окресленій категорії дітей не тільки мовленнєвий розвиток, але й комунікативний, соціальний та всебічно особистісний. За допомогою усної народної творчості, діти із затримкою психічного розвитку можуть покращити показники розвитку граматичної, лексичної та фонетичної сторони мовленнєвої діяльності. Окремо із прислів'їв, приказок, казок дитина із ЗПР має змогу засвоїти суспільні норми та правила поведінки, навчитися спілкуватися у соціумі, засвоїти етичні вимоги. Важливо відзначити, що усна народна творчість може зумовлювати розвиток психічних процесів дітей із затримкою психічного розвитку, зокрема, уяви, мислення, пам'яті, емоційно-вольової сфери тощо [71].

У сучасній логопедичній практиці, усна народна творчість використовується разом з іншими методами та засобами. Так, К. Сорокун повідомляє про тенденцію впровадження фольклорних жанрів на логопедичних заняттях у вигляді мнемотехніки (мнемосхеми, мнемотехніка,

мнемопіктограми). Вона пояснюється тим, що такий підхід до подання фольклору надає можливість дітям краще засвоїти його зміст, запам’ятати його. Мнемотехніку можна використовувати з такими фольклорними формами як: казки, прислів’я, приказки, загадки тощо [59].

А. Капітонова вказує, що у власній логопедичній професійній діяльності користується усною народною творчістю як окремим засобом корекційного впливу, так й у комплексі з іграми та вправами з поступовим ускладненням [19].

О. Шостак виокремлює наступні допоміжні засоби та методи впровадження усної народної творчості у логопедичну роботу:

1) обігравання потішок, закличок, загадок;

2) драматизація;

3) сюрпризні моменти;

4) мовленнєві, рухливі пальчикові ігри [77].

Вчена у галузі логопедії з Казахстану A. Z. K. Kizi наголошує на доцільності використання усної народної творчості у тандемі з ігровою діяльністю. Ігри дають можливість активізувати процес виховання дітей, надати радість від спілкування з однолітками, покращити духовний розвиток. Логопеди широко використовують ігри для розвитку дрібної моторики. Значне місце у роботі логопеда займає формування фонематичного слуху дошкільників. Для досягнення цієї мети відмінно підходять будь-які ритмічні фольклорні твори, що мають риму. Дітям пропонується закінчити вірш словом, придатним для рими й ритму. Збагачувати словниковий запас дітей, розвивати процеси мислення та усувати мовленнєві труднощі актуалізуючи логопедам дозволяють різні види загадок та прислів’їв. На матеріалі фольклору, за допомогою гри можна навчати дітей різноманітним виразним рухам. Наприклад, діти із задоволенням показують, як незграбно ходить ведмідь, стрибає заєць, як грають музиканти, музичні інструменти та ін. Діти супроводжують виставу виразними рухами, яскравою мімікою вирази та жести. Свій досвід, отриманий в іграх, діти реалізують у театралізованій діяльності. Наприклад, під час гри «Ролі у народних казках». Найулюбленішими іграми для дітей є рухливі, в основі яких

часто лежать найпростіші пісні – це народні рухливі ігри. Діти в таких іграх виявляють швидкість пересування, спритність, дотепність. Діти люблять ігри, які вимагають творчості та уяви. Тому логопеди пропонують дітям виконати завдання, в яких необхідно продовжити готові рядки [79].

З думкою іноземної науковиці повністю погоджується й український вчений Д. Пахненко. Він переконаний, що у дитинстві особистість потребує ігрової та мовленнєвої активності. Впровадження ігрової діяльності, у змісті якої, присутні фольклорні форми, в процес логопедичної роботи дозволить задовольнити одразу дві основні дитячі потреби, які будуть зумовлювати їх мовленнєвий розвиток [48].

Таким чином, бачимо, що сучасні логопеди впроваджують усну народну творчість у корекційно-логопедичний процес у комплексі з такими методами та засобами як: мовленнєва гра, мовленнєві вправи, театралізована діяльність, мнемотехніка тощо.

Отже, можна відзначити значну тенденцію до використання усної народної творчості у сучасній логопедичній роботі з дітьми раннього, дошкільного та молодшого шкільного віку. Для здійснення логопедичного впливу, активно впроваджуються такі форми фольклору як: казка, народні пісні, колискові, прислів’я, приказки, заклички, потішки, скоромовки та інші. Вони здатні покращити стан розвитку фонетичної, фонематичної, лексичної, граматичної, просодичної сторони мовлення, зумовлювати розвиток зв’язного мовлення та підвищувати мовленнєву активність дітей.

1.2 Особливості мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня

Одним із найпоширеніших мовленнєвих порушень у світі є загальне недорозвинення мовлення (далі – ЗНМ). Як й будь-яке порушення мовленнєвої діяльності, ЗНМ характеризується наявністю окремої симптоматики. У дітей, які мають ЗНМ відмічаються порушення сформованості усіх психічних

процесів, порушення мовлення є їх первинним дефектом. Зупинимося детальніше на розкритті особливостей мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

По-перше, вважаємо важливим визначити сутність поняття «загальне недорозвинення мовлення» у науковому просторі. Для виконання зазначеної мети, необхідно проаналізувати наявні наукові підходи до тлумачення окресленого терміну. Здійснивши аналіз наукових літературних джерел, нами були виділені наступні наукові думки щодо сутності поняття «загальне недорозвинення мовлення»:

1) «форма порушення мовлення, яка зумовлює зміни у формуванні всіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться як до звукової, так й до смислової сторони мовлення» (за М. Шеремет) [74, с. 231];

2) комплексне порушення мовленнєвого розвитку, яке характеризується недорозвиненням всіх компонентів мовленнєвої системи (фонетико-фонематичного, лексичного, граматичного, зв'язного мовлення) у дітей з нормальним слухом та інтелектом (за Л. Галкіною) [8].

3) вид мовленнєвого порушення, при якому у дітей, що володіють нормальним слухом і первинно збереженим інтелектом, спостерігається порушення формування всіх складових частин мовної системи: звукової сторони мовлення (фонетики), а також смислової (лексики та граматики) (за К. Буцьких) [3];

4) складне порушення мовленнєвого розвитку, що характеризується порушенням формування усіх компонентів мовлення (лексики, граматики, фонетики) при збереженні інтелектуальної та слухової функцій (за О. Єрмаковою) [11, с. 132];

5) більш низький рівень сформованості тої чи іншої мовленнєвої функції або мовленнєвої системи в цілому (за Н. Могильовою) [39, с. 13];

6) «складні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушено формування всіх компонентів мовлення, це стосується і звукових, і смислових сторін, при нормальному слусі та інтелекті» (за Ю. Рібцун) [52, с. 32];

7) «різні та чисельні мовленнєві розлади, при яких у дітей порушено формування всіх компонентів мовленнєвої системи, що відносяться до її звукової та смислової сторони, при нормальному слухові та інтелекті» (за М. Кляпом) [22].

Таким чином, можемо спостерігати, що науковці вбачають у загальному недорозвиненні мовлення форму, вид мовленнєвого порушення комплексного і складного характеру, який може характеризуватися як одним мовленнєвим розладом, так й спектром та виявляється у низьких показниках розвитку усіх сторін мовлення. Усі вчені підкреслюють, що при ЗНМ спостерігається нормотипові слух та інтелектуальний розвиток. Зважаючи на усе це, можемо зробити висновок, що під загальним недорозвиненням мовлення доцільно розуміти мовленнєве порушення, яке стосується усіх сторін мовлення за умовою збереженої слухової функції та нормотипового інтелектуального розвитку.

Важливо звернути увагу, що у науці виокремлюють чотири рівні ЗНМ: I, II, III та IV. Цікавим є те, що перші три рівні ЗНМ виділила вчена Р. Левіна. Останній, четвертий рівень був описаний науковицею Т. Філічевою. Кожному рівню загального недорозвинення мовлення властива окрема симптоматика. Найбільші проблеми з розвитку мовленнєвої діяльності відмічаються у дітей, які мають I рівень ЗНМ. IV рівень загального недорозвинення мовлення, в свою чергу, виявляється у незначних порушеннях усіх сторін мовлення [20].

Звертаючись до чинників виникнення загального недорозвинення мовлення у дітей, варто виділити наступні:

1) важкий перебіг токсикозу під час вагітності;

2) стрес, який переживає майбутня мати;

3) окреме медикаментозне лікування;

4) вживання шкідливих речовин (алкоголь, наркотики, тютюн тощо);

5) наявність резус-конфлікту;

6) гіпоксія чи асфіксія;

7) травмуючи пологи [7].

Отже, бачимо, що причини появи загального недорозвинення мовлення у дитини можуть мати різноманітний характер. Усі зазначені чинники негативно впливають на кору головного мозку, що провокує виникнення мовленнєвого розладу. Окреслене порушення, в свою чергу, викликає недорозвинення окремих процесів, які безпосередньо впливають на стан мовлення. Це:

1) слухове та фонематичне сприйняття;

2) слухова пам’ять;

3) звуковимова;

4) диференціація звуків;

5) дрібна моторика;

6) просторово-часове орієнтування [48].

У контексті теми нашого дослідження варто зупинитися на детальному визначенні особливостей розвитку та функціонування мовленнєвої діяльності у дітей дошкільного віку, які мають загальне недорозвинення мовлення саме ІІІ рівня.

До загальних мовленнєвих порушень при ЗНМ ІІІ рівня можна віднести наступні:

1) обмежений словниковий запас;

2) неточне вживання слів;

3) вербальні парафазії;

4) несформовані семантичні полі [73];

5) аграматизми;

6) порушення диференціації звуковимови;

7) порушення вимови звуків мовлення;

8) недорозвинення фонематичних процесів [48].

Розглянемо детальніше наявні мовленнєві проблеми у дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня стосовно окремих сторін їх мовлення.

Лексична сторона мовлення

Як зазначалося вище, порушення мовленнєвої діяльності при ЗНМ торкається усіх її сторін (фонетична, фонематична, лексична, граматична,

зв’язне мовлення). При загальному недорозвиненні мовлення ІІІ рівня зазначене правило не є виключенням. Загальною ознакою наявності ЗНМ у дитини є доволі пізній початок мовлення, при якому перші слова з’являються у 3-4 роки, а іноді й після 5-ти років. ІІІ рівень ЗНМ характеризується помірними мовленнєвими порушеннями. У дітей з окресленим рівнем ЗНМ наявне розгорнуте фразове мовлення, але відмічається лексико-граматичне та фонетико-фонематичне недорозвинення. Перше вважається базовим порушенням мовленнєвої діяльності при окресленому мовленнєвому розладі [8; 72; 30].

Для дітей із ЗНМ ІІІ рівня характерно вживати усі частини мови, однак, тенденція використання іменників та дієслів у власному мовленні зустрічається частіше, на відміну, від прикметників та прислівників. В їх словниковому запасі мало дієслів, які означають стан та переживання людей, іменників, які характеризують людину, й особливо мала чисельна група прислівників та прикметників, які служать для характеристики дій, вчинків. Окремо треба зазначити, що діти, які мають ЗНМ ІІІ рівня досить часто неправильно вживають слова, які характеризують назву предметів. Обсяг їх словника є недостатнім та відповідає середньому та низькому рівню. Їх лексика стосується переважно предметних та побутових тем. Додатково можна відмітити наявність проблеми із класифікацією лексичних одиниць за групами [73; 8].

Л. Поліщук зазначає, що «у дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня відмічається необізнаність в окремих словах і виразах, змішування смислових значень слів, близьких за значенням, неточне знання та недоречне використання багатьох слів з повсякденного побуту, переважають іменники та дієслова, мало слів, що характеризують якості, ознаки, стан предметів і дій, велика кількість помилок при використанні простих прийменників, а складні прийменники майже не використовуються» [50, с. 289].

Отже, до поширених лексичних проблем дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня можемо віднести: недостатній обсяг словника, значне використання іменників та дієслів та обмежене користування прикметниками та

прислівниками, неправильне вживання слів тощо.

Граматична сторона мовлення

Що стосується граматичної сторони мовлення, при зазначеному рівні ЗНМ, діти мають змогу висловлювати свої думки через мовлення, однак у них наявні труднощі з творенням граматично складних речень. Дошкільники із зазначеним мовленнєвим розладом не можуть вірно використовувати відмінки, плутаються із часом, видом дієслів, хибно узгоджують слова у реченнях. Зважаючи на це, вони найчастіше користуються простими реченнями [6].

До найпоширеніших порушень граматичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня В. Усольцова відносить:

1) заміни словотворчих афіксів непродуктивними;

2) заміни словотворення словозміною;

3) застосування префіксально-суфіксального способу творення замість суфіксального;

4) неправильний вибір флексії [65].

Розкриваючи особливості розвитку та функціонування граматичної сторони мовлення у дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, А. Кібець стверджує, що у них відмічається затримка у розумінні та використанні граматичних форм: недостатнє розрізнення однини та множини іменників, дієслів, прикметників. Вони характеризуються недостатнім розумінням змін значення слів, за умовою використання префіксів та суфіксів. Також діти дошкільного віку, у яких відмічається загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня характеризуються несформованістю системи морфологічного словотвору, їм важко розрізнити морфологічні елементи. Одним із базових граматичних порушень зазначеної категорії дітей є наявність аграматизмів, які виявляються у помилках, які стосуються узгодження числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку. Окремо А. Кібець виділяє таке порушення розвитку граматичної сторони мовлення у дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня як – недостатня сформованість операцій, що забезпечують трансформацію синтаксичної структури речення [20].

Водночас Г. Коваленко виокремлює наступні порушення граматичної сторони мовлення у дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня:

1) неправильне застосування родових, числових закінчень;

2) неправильне узгодження іменників з числівниками;

3) неправильне утворення прикметників від іменників;

4) неправильне застосування прийменників у мові [25].

Важливо підкреслити, що у дітей із ЗНМ III рівня страждають усі складові лексико-граматичної сторони мовлення: словозміна, словотворення та синтаксична будова [33].

М. Кляп повідомляє про результати дослідження Л. Трофіменко, які вказують на наявність недостатнього розрізнення однини та множини іменників, дієслів – у понад 50% випадків, прикметників – близько 35% у зазначеної категорії дітей [22].

Таким чином, у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня відмічається велика кількість аграматизмів, які стосуються узгодження числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку. Вони не володіють складними граматичними конструкціями та воліють використовувати прості речення у своєму мовленні.

Зв’язне мовлення

У дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня спостерігаються порушення розвитку зв’язного мовлення. Це стосується як імпресивного, так й експресивного мовлення. Порушення першого виявляється у частковому розумінні текстів або матеріалів наочного характеру, які зумовлюють проблеми з продукуванням висловів. Щодо недорозвинення експресивного мовлення, воно характеризується складнощами з послідовним зв’язним висловом [31].

Розглядаючи особливості розвитку зв’язного мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ III рівня, варто зазначити, що порушення стосується як діалогічного, так й монологічного зв’язного мовлення.

На розвиток зв’язного мовлення безпосередньо впливає стан лексично-

граматичної сторони мовленнєвої діяльності. Її порушення зумовлюють проблеми із розвитку діалогічного та монологічного мовлення. Недорозвинення першого виявляється у неможливості продуктивно вести діалог, повноцінно висловлювати свою думку, використовуючи різноманітні граматичні конструкції [47].

В процесі діалогічного зв'язного мовлення, діти дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня потребують постійної допомоги та спонукання у вигляді додаткових питань, підказок, оцінних та заохочувальних суджень із боку логопеда, вихователя, батьків [39].

Що стосується розвитку монологічного зв'язного мовлення, він відрізняється більш низькими показниками, ніж діалогічне. Воно формується довше у дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, ніж у їх однолітків, які мають нормотиповий мовленнєвий розвиток. Важливо підкреслити, що формування зазначеного виду зв'язного мовлення відбувається в окресленої категорії дітей тільки за спеціальним керівництвом та під впливом певної корекційно-розвивальної роботи. Тобто, самостійний розвиток монологічного зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня не відбувається самостійно, природно [10].

К. Гнашко повідомляє про наявність проблем у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня зі складанням самостійних розповідей та переказами. «У самостійних розповідях у них часто можна виявити прості речення, що складаються з підмета, присудка, додатка, це пов'язано з недостатнім освоєнням таких частин мови, як прикметники, числівники, прислівники, дієприслівники та дієприкметники. Вони також часто допускають одноманітність та неточності у вживанні узагальнювальних слів та абстрактних понять. У деяких випадках структура складнопідрядних та складносурядних речень у них є спрощеною. Окремо відмічається недостатнє засвоєння розділових та протиставних сполучників, діти не завжди правильно використовують форму складнопідрядних речень. Під час самостійних розповідей діти часто обмежуються простим перерахуванням зображених

предметів та їхніх дій. Вони звертають увагу на другорядні деталі, пропускаючи основний зміст. Під час переказу, у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня, в свою чергу, виникають труднощі у відтворенні логічної послідовності подій» [9, с. 14].

Варто зазначити, що у дошкільників, для яких властиве таке мовленнєве порушення як загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня, спостерігається сформоване розуміння зверненого мовлення. Однак, вони мають труднощі із розумінням образних висловів та метафор, через це часто сприймають слова буквально. Така тенденція відбувається через недостатньо сформоване абстрактне мислення, яке обмежує розуміння зазначених висловлювань. Додатково, дошкільники із ЗНМ ІІІ рівня мають проблеми з утворенням образних висловів. Зазначена група дітей має обмежену кількість образних засобів, що унеможливлює повноцінне функціонування образного мовлення. [41; 40].

Отже, дошкільники, які мають загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня мають проблеми із розвитком діалогічного та монологічного зв’язного мовлення. Проблеми з першим зумовлюють складнощі з побудовою діалогу, творенням повноцінного, інформаційного та виразного висловлювання. Щодо порушення монологічного зв’язного мовлення, воно виявляється у труднощах зі складанням самостійних розповідей, оповідань, здійсненням переказу.

Фонетична сторона мовлення

У дітей дошкільного віку, які мають загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня, відмічаються проблеми з розвитком фонетичної (звукової) сторони мовлення. Це виявляється у таких ознаках як:

1) порушена звуковимова;

2) проблема диференціації звуків за слуховим аналізатором;

3) неповноцінне оволодіння системою морфем;

4) складнощі щодо засвоєння навичок словозміни та словотворення [10];

5) недиференційована вимова свистячих, шиплячих звуків, африкатів, сонорів;

6) заміна складних звуків більш простими за артикуляцією;

7) заміна сонорів;

8) нестабільне використання звуку (варіативність його озвучування у різних лексичних одиницях);

9) змішування звуків [39].

Р. Козаком, за результатами власного емпіричного дослідження, було встановлено, що серед порушень звуковимови у дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня найпоширенішими є:

1) заміна звуків;

2) спотворена звуковимова;

3) пом'якшеність вимови звуків;

4) зміщування звуків мовлення;

5) відсутність звука [27].

Таким чином, загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня провокує проблеми із звуковимовою (заміна, спотворення, пом'якшеність, змішування, відсутність звуків). Порушення розвитку фонетичної сторони мовлення пояснюється наявністю проблем зі сформованістю фонематичних процесів.

Фонематична сторона мовлення

Дошкільники із ЗНМ ІІІ рівня мають порушення розвитку й фонематичної сторони мовлення. Усі фонематичні процеси у них сформовані недостатньо, що безпосередньо надає негативний вплив на загальний стан розвитку їх мовленнєвої діяльності. Окремо недорозвинення усіх фонематичних процесів уповільнює процес оволодіння навичками звукового аналізу, синтезу та грамоти. Мова йде про такі фонематичні процеси як:

1) фонематичний слух;

2) фонематичне сприймання;

3) фонематичний аналіз та синтез;

4) фонематичні уявлення [50].

Р. Козаком було організовано та проведено емпіричне дослідження особливостей розвитку фонематичної сторони мовлення дітей старшого

дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня. За його результатами, науковець зробив висновок, що у більшості досліджуваних дітей, які належать до окресленої категорії, переважають низький рівень сформованості фонематичного слуху, низькі показники сформованості фонетичного сприйняття та низький рівень фонематичного аналізу та синтезу [27]. Тобто, за результатами дослідження Р. Козака, можна відмітити несформованість у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня усіх фонематичних процесів.

Основні порушення фонематичних процесів дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня виявляється у порушенні фонематичного слуху. Це призводить до таких фонетико-фонематичних недоліків як:

1) плутання схожих слів;

2) використання власних слів через плутанину зі слуховим сприйняттям;

3) ковтання закінчень слів;

4) хибні наголоси у слові;

5) ігнорування ненаголошених голосних на початку слова;

6) проблеми із писемним мовленням.

Щодо фонематичного сприймання та уявлення, їх сформованість у дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня є недостатньою, на відміну від їх однолітків, які характеризуються нормотиповим розвитком [55; 13].

Отже, у дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня відмічаються значні порушення фонематичного слуху, фонематичного сприймання та фонематичного уявлення.

Таким чином, ми дійшли висновку, що загальне недорозвинення мовлення – це мовленнєве порушення, яке стосується усіх сторін мовлення за умовою збереженої слухової функції та нормотипового інтелектуального розвитку. Воно представлено чотирма рівнями, які характеризують особливості розвитку мовлення. У дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня відмічаються помірні мовленнєві проблеми. Вони стосуються фонетичної, фонематичної, лексико-граматичної сторін мовлення та розвитку зв’язного мовлення (діалогічне та

монологічне).

1.3 Функціональні можливості казки у роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення

Одним із жанрів усної народної творчості, який використовується у логопедичній роботі є казка. Зміст казки містить у собі великий арсенал різноманітних лексичних одиниць, розкриває варіативні граматичні можливості побудови речень тощо. Пропонуємо розглянути детальніше функціональні можливості казки у роботі з дітьми, які мають порушення мовленнєвої діяльності, зокрема, із загальним недорозвиненням мовлення.

Велика кількість науковців у галузі педагогіки та психології (S. Doli-Kryeziu, V-E. Koutsompou, І. Кірєєва, Я. Пілякіна та інші) відзначають значні можливості народної казки для виховання та розвитку дитини. Зокрема, виділяються наступні напрямки її використання у навчально-виховному процесі:

1) моральне виховання [78];

2) естетичне виховання [45];

3) національно-патріотичне виховання [21];

4) логопедична робота [21; 49].

У контексті теми нашого дослідження, вважаємо за потрібне, акцентувати увагу на можливостях такого жанру усної народної творчості як казка, в процесі розвитку мовленнєвої діяльності дітей, зокрема, з порушенням мовлення.

Здійснивши аналіз сучасних наукових літературних джерел українських та зарубіжних авторів з проблематики використання казки у логопедичній роботі, нами були виділені такі її загальні функціональні можливості:

1) розвиток діалогічного зв’язного мовлення [16; 61; 44; 49];

2) розширення та збагачення словника [16; 37; 75];

3) розвиток мовленнєвої культури [2; 74];

4) корекція звуковимови [57];

5) розвиток монологічного зв’язного мовлення [34; 75; 17];

6) формування виразності мовлення [56];

7) розвиток мовленнєвого дихання, артикуляційної моторики [60];

8) формування фонематичних процесів [67].

Таким чином, можемо спостерігати, що казка здатна виконувати усі завдання логопедичної роботи, які необхідні для дітей-логопатів (розвиток фонетичної, фонематичної, лексико-граматичної сторін мовлення, розвиток діалогічного та монологічного зв’язного мовлення). Бачимо, що окреслені функціональні можливості казки є оптимальними й для роботи з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення, тобто мають проблеми з розвитком усіх сторін мовленнєвої діяльності.

Важливо звернути увагу, що безпосередньо на логопедичних заняттях логопедом використовуються спеціальні логоказки. Логоказка – це педагогічний процес, що сприяє розвитку фонетичної, лексичної, граматичної сторін мовлення, вихованню у дитини моральних якостей та розвитку психічних процесів. Можна виділити наступні її види:

1) артикуляційні – розвивають мовленнєвє дихання, артикуляційну моторику;

2) пальчикові – зумовлюють розвиток дрібної моторики та графічних навичок;

3) фонетичні – уточнюють артикуляцію певних звуків, автоматизують та диференціюють їх;

4) лексико-граматичні – збагачують словник дитини, закріплюють знання граматичних категорій, формують та розвивають зв’язне діалогічне та монологічне мовлення [60; 1].

Розглянемо детальніше функції народних казок з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення за окремими сторонами мовлення та мовленнєвими функціями.

Мовленнєва активність.

Казка здатна спонукати до активного мовлення дітей, яким властива сором'язливість, замкнутість, окремі мовленнєві дефекти. Її зміст, питання, які постають у ньому зумовлюють висловлювання власних думок щодо їх вирішення, дозволяють спонукати дітей до жвавого обговорення казкових подій [66].

Казка здатна оптимізувати процес розвитку мовленнєво-комунікативних здібностей дітей з порушеннями мовлення, надаючи їм чуттєвої спрямованості – через емоційну взаємодію з образами діти засвоюють певні знання й уявлення, виробляють конкретні судження, формулюють особистісні умовисновки [67].

Лексична сторона мовлення.

Народна казка містить у собі велику кількість різноманітної лексики, яка здатна збагатити словник дитини. Казка навчає класифікувати предмети, систематизувати й аналізувати, робити прості узагальнення. Читання казок з раннього віку з описом характеристик героїв, властивостей, якостей, форм та величини різних казкових предметів впливають на збагачення словника дитини прикметниками. Це є пріоритетним завданням для дітей із ЗНМ, тому що саме зазначених частин мови у їх лексиці значно не вистачає [37; 18].

На думку іноземного вченого з Китаю Y. Liu, народна казка має можливість не тільки надати знання про моральні норми окремого суспільства, але й дозволити розширити свій словник лексичними одиницями, які виражають ввічливість, повагу, лексичними конструкціями які активно використовуються у суспільстві, зокрема, фразеологізмами [81].

Інші зарубіжні науковці I. R. Sholichah та W. Purbani звертають увагу, що казка може стати засобом збагачення словника як рідної, так й іноземної мови. Вчені зазначають, у казці кожного народу міститься автентична лексика, яка властива окремій нації. Підростаюче покоління, через казку може розширити свій словниковий запас та знання про рідну країну, її культуру та традиції. Щодо казок інших народів, вони можуть надати знання про національні особливості країн світу, сформувати толерантність до них та дозволити

збагатити свій словник лексикою іншомовного походження [82].

Для розширення та збагачення словника дітей із ЗНМ, їм можна запропонувати такі завдання:

«1) підбір визначень до головного героя (події, явища, предмету);

2) знаходження ласкавих, гарних, казкових, сумних слів;

3) складання довгого й, водночас, смішного слова;

4) аналіз слова з однаковим написанням, але в різних за змістом значеннях;

5) пояснення походження слова;

6) придумування схожих слів (синонімів);

7) придумування казки від фразеологізму» [56, с. 129].

Граматична сторона мовлення.

Використання казок з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення дозволяють їм засвоїти різноманітні мовні конструкції та вирази, які можуть бути вивчені та використані у мовленні. Окремо казки містять відповідні граматичні та стилістичні особливості мови, які можуть бути вивчені та використані для формування мовної компетенції дітей [2].

Текст казок дозволяє допомогти дітям із ЗНМ засвоїти граматичний лад мови, вдосконалити граматичне оформлення свого мовлення. За допомогою зазначеного засобу мовленнєвого розвитку, вони навчаються послідовно, граматично вірно викладати свої думки, розповідати про події з навколишнього життя [45].

На граматичному рівні, казка може зумовлювати формування навичок словоутворення та словотворчості. Під її впливом можливий розвиток навичок граматичного структурування, які є дуже важливими для повноцінного зв’язного оформлення власних висловлювань [49].

Зв’язне мовлення.

Як було зазначено вище, зміст казки, діалоги казкових героїв містять різноманітні граматичні конструкції та комплекс варіативної лексики. Усе це має змогу допомогти розвивати зв’язне діалогічне мовлення дітей із загальним

недорозвиненням мовлення. Пам’ятаємо, що діти із зазначеним мовленнєвим порушенням характеризуються наявністю проблем із побудовою діалогу, зазвичай, вони користуються простими реченнями, їм важко повноцінно вербально висловити свою думку. Впровадження казки на логопедичних заняттях, дозволяє спонукати дітей до активного обговорення її змісту, персонажів, окреслених проблем. За допомогою неї, діти вчаться логічно та послідовно будувати свої висловлювання. Для розвитку саме діалогічного зв’язного мовлення, важлива наявність взаємодії дитини з порушенням мовленнєвої діяльності та дорослого (логопед, вихователь, батьки тощо). Наприклад, це може відбуватися у вигляді бесіди. Дорослий обов’язково повинен ставити дитині питання, які будуть спонукати її до мовленнєвої активності та власного зв’язного мовлення, під час надання нею відповіді [16; 76].

Особливу увагу варто звернути на можливості казки щодо розвитку монологічного зв’язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Використання казки, під час розвитку мовлення дітей, може бути як пасивне (читання, розповідь тощо), так й активне (самостійне складання казок, за схемою, зміна казкового сюжету тощо). Останнє дозволить значно покращити показники розвитку монологічного зв’язного мовлення у дітей із ЗНМ. Також варто відзначити доцільність використання методу переказу казки. Як ми знаємо, зв’язне монологічне мовлення у дітей зазначеної групи не має змогу розвиватися самостійно, для його розвитку необхідна спеціально спрямована робота. Окреслений напрям роботи може використовувати й такий засіб як казка. Вона позитивно впливає на здатність дітей із ЗНМ до переказу, оповідання, вміння самостійно складати розповіді, створювати власні казки тощо [17].

Фонетична та фонематична сторони мовлення.

Для корекції та активізації правильної вимови звуків мовлення, у логопедичній роботі з дітьми із ЗНМ використовуються спеціальні логоказки. Вони безпосередньо спрямовані на вимову окремих звуків, їх диференціацію,

активізацію. Окремо дітям зазначеної категорії можуть надаватися логоказки, які мають за мету сформувати їх мовленнєве дихання, фонематичний слух та інші фонематичні процеси [34].

Що стосується розвитку фонематичних процесів дітей із ЗНМ, засобами казки, можна виокремити наявність її позитивного впливу на наступні процеси:

1) слухова увага;

2) фонематичне сприймання;

3) фонематичний аналіз та синтез;

4) фонематичний слух;

5) фонематичне уявлення.

Водночас цікавим є твердження науковиці Н. Коновалової, на який варто звернути увагу. Згідно з її думкою, для формування слухової уваги та фонематичного сприймання дітей із загальним недорозвиненням мовлення, варто використовувати пасивну казкотерапію. Щодо формування фонематичного слуху, фонематичних уявлень, фонематичного аналізу та синтезу, то доцільним є впровадження активної казкотерапії [28].

Просодична сторона мовлення.

Казки мають функціональні можливості покращувати у дітей мовленнєву виразність, сформувати інтонацію, мовленнєвий темп та ритм. Для виконання зазначених завдань логопед може використовувати засоби драматизації та інсценізації. Для покращення сформованості просодичних компонентів мовлення, навичок емоційного розповідання казки, дітям із ЗНМ можна запропонувати скористатися такими методами як:

1) театралізація – розігрування та показ казки дітьми (тіньовий, іграшковий, ляльковий театри);

2) декламування – своєрідна гра інтонацій, спів пісень, повторень віршиків;

3) ритмізування – ритміко-речитативна розповідь, на одній ритмічній кривій, з однією інтонацією [61].

Казці властива мовленнєва виразність, гра інтонацій, яка передає її зміст.

Діти здатні переймати мовленнєвий стиль казки, що безпосередньо впливає на стан просодичної сторони мовлення. Мовленнєві висловлювання стають більшим витонченими, приємними [55].

Таким чином, можемо переконатися, що казка насправді має змогу надати позитивний вплив на розвиток усіх сторін мовлення дітей, які характеризуються наявністю загального недорозвинення мовлення.

Визначивши функціональні можливості казок у логопедичній роботі з дітьми із ЗНМ, перейдемо до розгляду особливостей її впровадження у зазначений процес, методи та форми її використання.

Для розвитку зв'язного діалогічного та монологічного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення, збагачення їх мовленнєвих висловів новою лексикою, сучасні фахівці з логопедії використовують таку форму роботи з казкою як її складання (створення казки) [66].

Казки з метою розвитку мовлення дітей із ЗНМ можна використовувати не тільки під час безпосередньо логопедичних занять, але в процесі інших видів дитячої діяльності. Мова йде про: ігрову, театралізовану, на різноманітних заходах та святах. Такі напрямки впровадження казок зумовлюють розвиток у дітей зв'язного діалогічного мовлення, набуття нової лексики. Окремо важливо додати, що багатьом дітям, які мають мовленнєві порушення властиві сором'язливість та замкнутість, тому використання казки у вигляді театралізованої діяльності, її інсценування, дозволить підвищити їх самооцінку, надасть більшої впевненості у собі [43; 68].

Також серед сучасних логопедів існує тенденція до використання різноманітних розвивальних та корекційних логопедичних завдань за змістом народних казок. Знайомий казковий зміст здатен зацікавити дітей з мовленнєвим порушенням виконувати завдання логопедичного характеру. У них активізується пам'ять щодо казкових події та персонажів, що спонукає їх до мовленнєвої активності, побудови самостійних усних та письмових зв'язних висловлювань [66].

У сучасній дошкільній та початковій освіті, з метою розвитку мовлення

дітей, використовуються як традиційні методи та форми впровадження казки, так й інноваційні. До перших належать:

1) читання;

2) розповідання;

3) бесіда;

4) драматизація;

5) презентація [61];

6) розгляд ілюстрацій;

7) переказ;

8) малюнок казкових персонажів [54].

Щодо інноваційних методів та форм використання казки як засобу розвитку мовлення дітей можна виокремити наступні:

1) переплутування сюжету й персонажів казки;

2) зміна характеру персонажа;

3) зміна місця, часу й подій;

4) зміна кінцівки казки;

5) складання казки за схемою, символами;

6) інтерв'ю з персонажами казки) [69].

Досить важливо залучати до роботи з дітьми із ЗНМ творчі методи роботи з казкою. Це:

1) придумування казок;

2) створення колажів з казок;

3) обговорення рятувальних ситуацій у казках;

4) створення казок про фантастичні країни, фантастичних героїв тощо.

Також значною ефективністю відрізняється впровадження кумулятивних казок у процес логопедичного впливу дітей із ЗНМ. Це ланцюг питань та відповідей, витриманих у межах одного логічного ряду, до яких відносить казки. Окрім мовленнєвого розвитку, такі казки мають змогу покращувати показники мислення дітей, зокрема, логічного. Зазначені вище методи роботи з казкою дозволяють надати позитивний ефект на розвиток мовленнєвої

діяльності дітей із загальним недорозвиненням мовлення. Виконання творчих завдань за змістом казок, збільшить мовленнєву активність дітей, зумовить їх висловлювати власну думку, надавати пропозиції [75].

Науковиця з Іспанії S. Doli-Kryeziu, в свою чергу, наголошує на важливості використання методу розповідання казки з дітьми, які мають мовленнєві порушення. На думку вченої, саме казковий сторітелінг має змогу збагатити дітей новими мовленнєвими навичками та компонентами, зокрема, лексичними одиницями та граматичними і синтаксичними конструкціями. Це пояснюється тим, що дітям властиво переймати мовленнєві звички казкових героїв, вони бажають бути подібними до безстрашних, незламних персонажів. Закріплювати отримані мовленнєві навички S. Doli-Kryeziu радить в окремих мовленнєвих іграх за змістом казок. У них діти мають змогу перетворитися у казкового персонажа, використати властиві йому мовленнєві конструкції [78].

Бачимо, що казка з метою розвитку мовлення може впроваджуватися за допомогою різноманітних методів та форм. Дотримуємося думки, що комплексне використання традиційних та інноваційних методів дозволить надати більший ефект для розвитку мовленнєвої активності дітей із загальним недорозвиненням мовлення та усіх сторін їх мовленнєвої діяльності. На зазначеній думці буде ґрунтуватися практичний, формувальний етап нашого дослідження.

Додатково важливо зазначити, що впровадження казок у логопедичну роботу може допомогти логопеду створити емоційно позитивну атмосферу та психологічно налаштувати дитину до виконання корекційно-мовленнєвих завдань. Можливо виокремити такі додаткові функції казки на логопедичних заняттях:

1) покращує настрій;

2) налаштовує на емоційний контакт з логопедом;

3) активізує мовленнєву активність;

4) покращує стан уваги, сприйняття, уяви, пам’яті та мислення [66; 69].

Зарубіжний науковець V-E. Koutsompou наголошує, що важливо

пам’ятати, що казка має змогу надавати не тільки корекційний та розвивальний ефект, але й дозволяє здійснити й психотерапевтичний ефект. Це є дуже важливим для дітей, які мають різноманітні мовленнєві порушення, зокрема, із загальним недорозвиненням мовлення. У зазначеної категорії дітей можуть спостерігатися негативні психічні прояви та характеристики (агресивність, імпульсивність, напруженість, тривожність тощо). Казка, під час логопедичної роботи, може знизити їх прояви. Тому її використання є доцільним та оптимальним з дітьми із загальним недорозвиненням мовлення [80].

Таким чином, можемо зробити висновок, що використання казок з метою розвитку мовленнєвої діяльності дітей із загальним недорозвиненням мовлення є оптимальним рішенням. Це пояснюється тим, що вона здатна покращувати показники розвитку усіх сторін мовлення (фонетична, фонематична, лексична, граматична, просодична, зв’язне діалогічне та монологічне мовлення). Під час впровадження казки в процес логопедичного впливу, доцільно використовувати різноманітні допоміжні методи та форми роботи з нею.

Висновок до першого розділу

Отже, було встановлено, що під усною народною творчістю доцільно розуміти творчість окремого народу, яка передається в усній формі та представлена словесним мистецтвом, літературою, танцем, музикою, театралізованою діяльністю та здатна відображати історію, культуру та традиції окремої нації (народу). У сучасній логопедичній роботі фольклор активно використовується з дітьми, які мають різноманітні мовленнєві порушення та з дітьми різного віку (від раннього до молодшого шкільного). У зазначеному напрямку роботи логопеди користуються такими жанрами усної народної творчості як: казка, народні пісні, колискові, прислів’я, приказки, заклички, потішки, скоромовки та інші. Вони здатні покращити стан усіх сторін мовлення дитини. У сучасній логопедичній практиці усну народну творчість

впроваджують у комплексі з такими допоміжними методами та засобами як: мовленнєва гра, мовленнєві вправи, театралізована діяльність, мнемотехніка тощо.

З'ясовано, що загальне недорозвинення мовлення – це мовленнєве порушення, яке стосується усіх сторін мовлення за умовою збереженої слухової функції та нормотипового інтелектуального розвитку. У дітей із ЗНМ ІІІ рівня спостерігаються такі мовленнєві порушення як: недостатній обсяг словника, значне використання іменників та дієслів та обмежене користування прикметниками та прислівниками, неправильне вживання слів, велика кількість аграматизмів, які стосуються узгодження числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку, використання простих речень у мовленні, труднощі зі складанням самостійних розповідей, оповідань, здійсненням переказу, діалогу, заміна, спотворення, пом'якшеність, змішування, відсутність звуків, недорозвинення фонематичних процесів тощо.

Встановлено, що казка є ефективним засобом для розвитку фонетичної, фонематичної, лексико-граматичної сторін мовлення та розвитку діалогічного та монологічного зв'язного мовлення. Під час впровадження казки в процес логопедичного впливу, використовують такі методи як: інсценізація, самостійне складання казки, за схемою, малюнок казкового персонажа, інтерв'ю з героєм казки, бесіди, театралізація, переказ тощо. Усе це зумовлює нас здійснити емпіричне дослідження за окресленою проблематикою.

РОЗДІЛ 2
ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ВПЛИВУ КАЗКИ НА РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ІІІ РІВНЯ

2.1 Діагностика розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня

Ми провели емпіричне дослідження. Проаналізуємо детальніше особливості його організації, завдання, структуру, методичний інструментарій та безпосередньо отримані результати.

Дослідження було проведено на базі закладу дошкільної освіти «Біла лілія» у м. Запоріжжя. У ньому взяли участь 20 випробуваних дітей старшого дошкільного віку. Серед них: 12 хлопчиків та 8 дівчаток. Усі досліджувані мали загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня. Випробувані старші дошкільники із зазначеним мовленнєвим порушенням, які взяли участь у нашому дослідженні, були поділені на дві групи по 10 учасників – експериментальну (далі – ЕГ) та контрольну (далі – КГ).

Метою нашого емпіричного дослідження було встановити вплив казки на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня. Враховуючи мету дослідження, нами були виділені такі його завдання як:

1. Дослідити стан розвитку зв’язного діалогічного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.
2. Визначити рівень розвитку зв’язного монологічного мовлення старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня.
3. Встановити стан вміння вигадувати нові слова, розвитку лексичної сторони мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.
4. Виявити рівень підбору синонімів та обсяг словника старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня.

5. Дослідити рівень здатності до підбору антонімів дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

6. Розробити та апробувати зі старшими дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення ЕГ систему роботи з розвитку мовлення, засобами казки.

7. За допомогою повторної діагностики стану розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня, зробити висновок щодо впливу казки на мовленнєвий розвиток досліджуваної категорії дітей.

Виконання вище зазначених завдань відбувалося на трьох етапах дослідження:

1. Констатувальний. На цьому етапі здійснювалася первинна діагностика стану розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ.

2. Формуючий. Зазначений етап передбачав розробку та апробування зі старшими дошкільниками із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня ЕГ системи роботи з розвитку мовлення, засобами казки.

3. Контрольний. На цьому етапі здійснювалася повторна діагностика стану розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ.

Реалізація поставлених цілей та завдань емпіричного дослідження зумовила нас сформувати діагностичний інструментарій. До нього увійшли п’ять психодіагностичних методик:

1. «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко) [36].

2. «Обстеження зв’язного мовлення» (В. Макарова) [35];

3. «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова) [35];

4. «Підбір синонімів» (В. Макарова) [35].

5. «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко) [63].

Пропонуємо розглянути детальніше окреслені методики для визначення стану розвитку мовленнєвої діяльності старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня.

1. «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко).

Метою методики є дізнатися про стан розвитку зв'язного діалогічного мовлення. Дітям надається стимульний матеріал – картинка «Зимові забави» (додаток А).

Обробка та інтерпретація результатів здійснюється за окремим ключем та алгоритмом. Це:

- два чи декілька слів щодо картинки, які не зв'язані один з одним – низький рівень;
- п'ять-шість коротких речень описового характеру щодо реальних подій на картинці – середній рівень;
- сім-вісім розгорнутих речень з деталями, які не стосуються сюжету – достатній рівень;
- велика та зв'язна розповідь за картинкою, яка містить відомості про власний досвід дитини – високий рівень [36].

2. «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова).

Метою методики є визначення рівня розвитку зв'язного монологічного мовлення. Стимульний матеріал надається у словесному та наочному вигляді (додаток Б).

Хід методики:

1) Дитині пропонується прослухати незнайому казку або розповідь невеликого обсягу. Перекази записують та аналізують за такими показниками (результати, оцінка):

- розуміння тексту: правильне формулювання основної думки;
- структурування тексту: вміння послідовно та точно будувати переказ (виявляється на основі зіставлення переказу зі структурою тексту);
- лексика: повнота використання лексики оригіналу, заміна авторських виражальних засобів власними;
- граматика: правильність побудови речень, вміння використовувати складні речення;
- плавність мовлення: наявність або відсутність тривалих пауз;

- самостійність: наявність або відсутність необхідності в підказках по ходу переказу та у повторному читанні тексту.

2) Дитині пропонується уважно розглянути картинку та скласти розповідь. Розповіді фіксуються та піддаються аналізу з погляду предметно-логічного змісту та мовленнєвого оформлення.

Критерії:

- цілісність: єдність теми;

- послідовність та структурне оформлення;

- зв'язність: оцінюється шляхом аналізу способів міжфразового зв'язку, підраховується кількість пропозицій, які пов'язані або формально пов'язані між собою;

- розгорнення розповіді, її обсяг: вимірюється шляхом підрахунку слів та пропозицій, встановлюється співвідношення простих та складних речень;

- самостійність: оцінюється шляхом підрахунку допоміжних питань;

- плавність: оцінюється шляхом підрахунку тривалих пауз, які порушують цілісність розповіді.

Результати:

Кожен показник оцінюється окремо. Вища оцінка відтвореного тексту – 12 балів.

2 бали – правильно відтворення, послідовна та точна побудова переказу; використання авторських слів та своїх точних словозмін; наявність різних типів речень. Відсутність граматичних помилок; повна відсутність невиправданих пауз; самостійне переказування.

1 бал – незначне відхилення від тексту; відсутність порушень логіки; відсутність граматичних помилок, переважання простих речень; відсутність тривалих пауз; невелика кількість підказок.

0 балів – невірне відтворення; порушення структури тексту; бідність лексики; численні паузи; необхідність в підказках.

Оцінка:

- 12 балів – високий рівень розвитку зв’язного монологічного мовлення;

- понад 6 балів – середній рівень розвитку зв’язного монологічного мовлення;

- менше 6 балів – низький рівень розвитку зв’язного монологічного мовлення» [35, с. 33].

3. «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова).

Метою методики є дослідження стану вміння вигадувати нові слова, розвитку лексичної сторони мовлення.

Хід методики: Вчитель-логопед пропонує дитині вигадати назву казкового міста, в якому всім весело та кличку цуценяті з довгими вухами.

Інструкція: Чому так назвали Веселуна, який він? Що значить «нарукавник»?

Обробка та інтерпретація результатів

Під час аналізу відповідей дітей враховується, наскільки самостійно виконано завдання, вміння використовувати різні словотворчі засоби та розуміти значення мотивованих слів, тобто утворених від інших.

8-10 балів – високий рівень :

- дитина самостійно вигадує нові слова з використанням різних словотворчих засобів;

- правильно розуміє та може пояснити етимологію можливих варіантів.

4-7 бали/балів – середній рівень:

- дитина вигадує нові слова за допомогою дорослого;

- пояснює етимологію можливих варіантів з підказкою дорослого.

0-3 балів/бали – низький рівень:

- дитина не може вигадати нові слова, відмовляється виконувати завдання;

- не може пояснити походження слова навіть з підказкою дорослого [35].

4. «Підбір синонімів» (В. Макарова).

Метою методики є визначення рівня сформованості здатності до підбору синонімів та обсяг словника. У ході методики дитина отримує стимульний

матеріал у вигляді 10 слів (додаток В), до яких вона повинна дібрати синоніми.

Інтерпретація результатів. За один синонім дитина отримує один бал. Якщо дитина не змогла підібрати синонім до слова – вона отримує 0 балів.

Оцінка:

- 8-10 балів – високий рівень сформованості здатності;
- 4-7 балів – середній рівень сформованості здатності;
- 0-3 балів – низький рівень сформованості здатності [35].

5. «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко).

Метою методики є виявлення рівня здатності до підбора антонімів.

У ході методики дитині пропонується стимульний матеріал у вигляді 5 незакінчених речень (додаток Г).

Обробка та інтерпретація результатів

За кожну правильну відповідь – 2 бали.

- 8-10 балів – високий рівень сформованості здатності до підбору антонімів;
- 5-7 бали – середній рівень сформованості здатності до підбору антонімів;
- 0-4 балів – низький рівень сформованості здатності до підбору антонімів [63].

Отже, розглянувши особливості організації, завдання, структуру та методичний інструментарій емпіричного дослідження, перейдемо до безпосереднього аналізу отриманих результатів на етапі первинної діагностики випробуваних старших дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення III рівня (констатувальний етап).

Почнемо із розгляду результатів досліджуваних груп за методикою «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко). Спочатку, звернемо увагу на результати дітей експериментальної групи (ЕГ) за окресленою методикою, які вони показали на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.1).

Згідно з таблицею 2.1., середній рівень стану розвитку зв’язного діалогічного мовлення, на констатувальному етапі дослідження, має одна

дитина ЕГ. Вона надала п’ять коротких речень описового характеру щодо реальних подій на картинці. Низькі показники стану розвитку зв’язного діалогічного мовлення мають 9 старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ на окресленому етапі. Вони мали змогу відтворити лише декілька слів щодо наданої наочності, які були незв’язані один з одним.

Таблиця 2.1 – Результати дітей ЕГ за методикою «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Висновок про стан розвитку зв’язного діалогічного мовлення
1	низький
2	середній
3	низький
4	низький
5	низький
6	низький
7	низький
8	низький
9	низький
10	низький

Звернемо увагу на результати дітей КГ за методикою «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко), які були отримані нами на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Результати дітей КГ за методикою «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Висновок про стан розвитку зв’язного діалогічного мовлення

Продовження табл. 2.2.

1	низький
2	низький
3	низький
4	середній
5	низький
6	низький
7	низький
8	середній
9	низький
10	низький

Здійснимо порівняння результатів випробуваних дітей ЕГ та КГ за методикою «Володіння зв'язним мовленням» (С. Максименко), які ми отримали на констатувальному етапі дослідження. Виконаємо зазначене завдання, використовуючи гістограму (рис. 2.1).

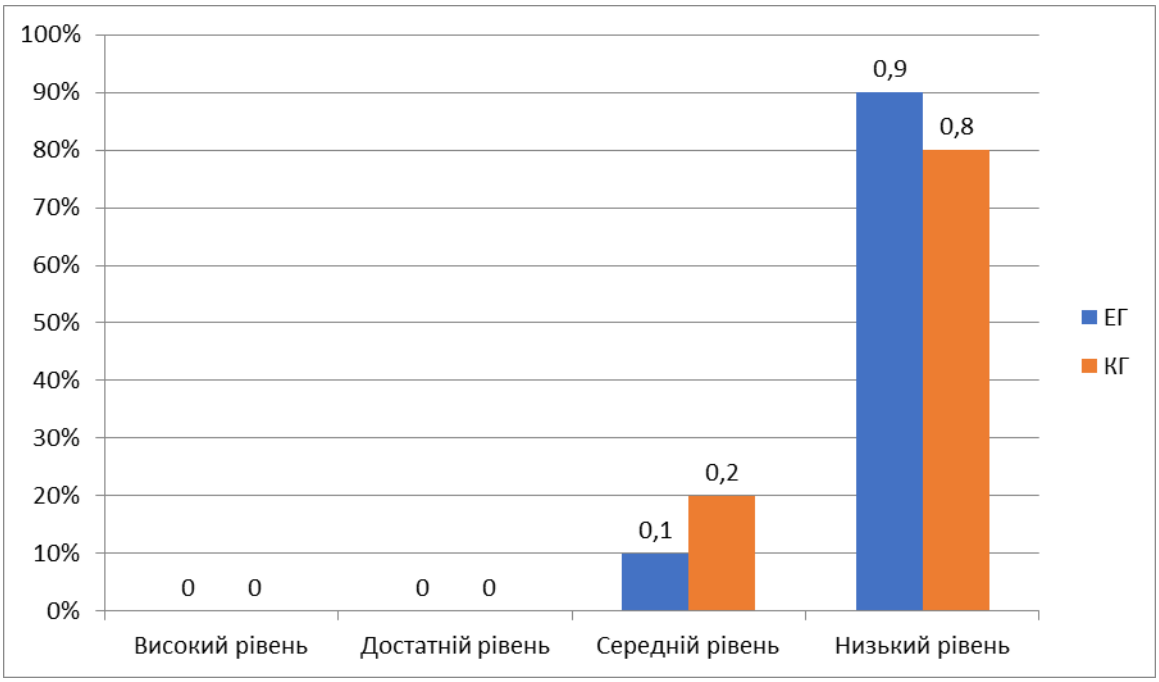

Рисунок 2.1 – Порівняльна характеристика рівнів розвитку зв'язного діалогічного мовлення у старших дошкільників із ЗНМ III рівня ЕГ та КГ на констатувальному етапі дослідження

За рис. 2.1. бачимо, що серед дітей ЕГ (90%) та КГ (80%), на констатувальному етапі дослідження, переважає низький рівень розвитку зв'язного діалогічного мовлення. Однак, можемо спостерігати, що показники випробуваних КГ є дещо вищими, ніж у дітей ЕГ. Перші (20%) мають більші показники середнього рівня сформованості досліджуваного феномену, ніж випробувані ЕГ (10%). Відмінності між результатами дітей обох випробуваних груп є незначними, тому вагомо не впливають на загальний стан розвитку їх зв'язного діалогічного мовлення.

Перейдемо до аналізу результатів досліджуваних груп за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження. Почнемо із розгляду результатів дітей ЕГ (табл. 2.3).

Таблиця 2.3 – Результати дітей ЕГ за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про стан розвитку зв'язного монологічного мовлення
1	4	низький
2	4	низький
3	5	низький
4	4	низький
5	3	низький
6	4	низький
7	4	низький
8	5	низький
9	4	низький
10	3	низький

Згідно з таблицею 2.3., усі випробувані ЕГ, на констатувальному етапі дослідження, мали низький рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення. Діти зазначеної групи мали складнощі з переказом та самостійним створенням

розповіді за сюжетними картинками.

Перейдемо до розгляду результатів дітей КГ за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова), які були отримані нами на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.4).

Таблиця 2.4 – Результати дітей КГ за методикою «Обстеження звязного мовлення» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про стан розвитку зв'язного монологічного мовлення
1	5	низький
2	5	низький
3	5	низький
4	4	низький
5	4	низький
6	5	низький
7	5	низький
8	7	середній
9	4	низький
10	4	низький

Згідно з таблицею 2.4., на констатувальному етапі дослідження, 1 дитина КГ мала середній рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення. Вона впоралася з переказом, але мала складнощі із самостійним складанням розповіді. 9 випробуваних КГ, на етапі первинної діагностики, показали низькі показники розвитку зазначеного виду мовлення. Вони не мали змогу впоратися з переказом та самостійним складанням розповіді.

Порівняємо результати дітей ЕГ та КГ за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова), на констатувальному етапі дослідження, за допомогою гістограми (рис. 2.2).

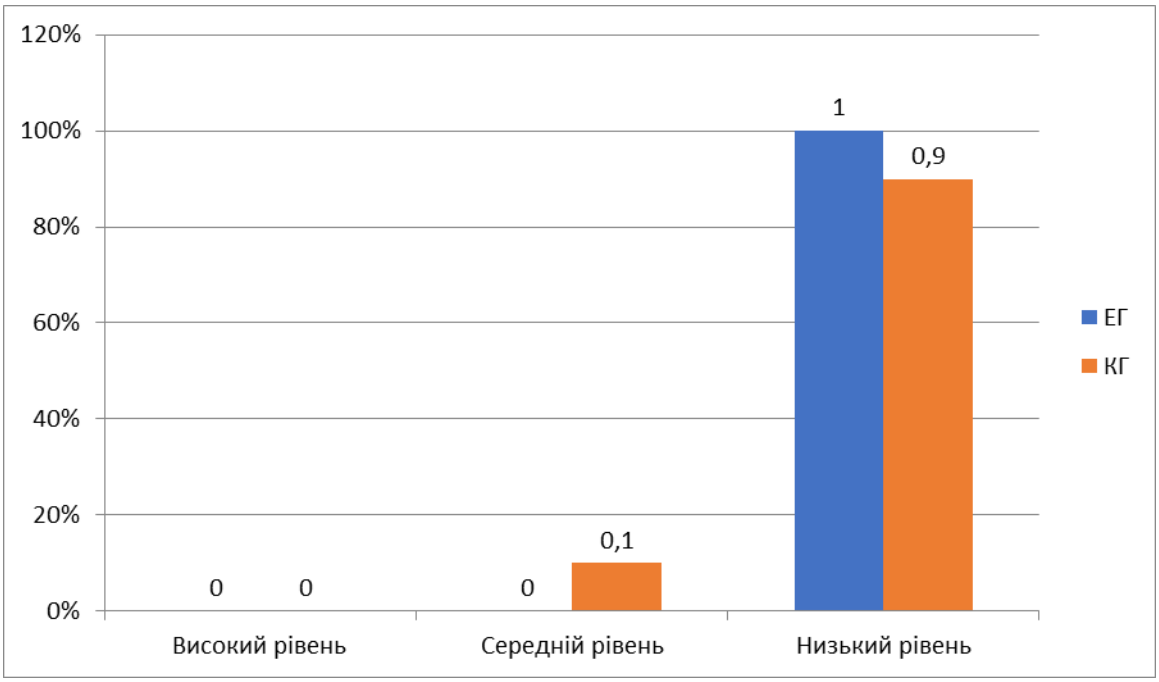

Рисунок 2.2 – Порівняльна характеристика рівнів розвитку зв'язного монологічного мовлення у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ на констатувальному етапі дослідження

За рис. 2.2. можемо спостерігати, що серед випробуваних старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ (100%) та КГ (90%), на констатувальному етапі дослідження, переважає низький рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення. Бачимо, що показники сформованості зазначеного виду мовлення у дітей КГ є дещо вищими, ніж у дітей, які є учасниками ЕГ. Однак, відмінності між їх результатами є незначними.

Розглянемо результати старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, які взяли участь у нашому дослідженні за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова). Почнемо із аналізу результатів дітей ЕГ, які були отримані нами на етапі первинної діагностики (табл. 2.5).

Згідно з таблицею 2.5., на констатувальному етапі дослідження, 2 дитини ЕГ мають середній рівень сформованості здатності вигадувати нові слова, що вказує на середні показники розвитку лексичної сторони їх мовлення. Зазначені діти мали змогу вигадати нові слова, але за умовою наявності допомоги від дорослого; мали можливість пояснити сутність окремих варіантів слів з

підказкою експериментатора. У 8 дітей ЕГ, на цьому етапі, були виявлені низькі показники сформованості здатності вигадувати нові слова, що вказує на низький рівень розвитку лексичної сторони їх мовлення. Такі випробувані старші дошкільники не мали змогу вигадати нові слова, пояснити їх сутність, навіть за наявністю підказок дорослого.

Таблиця 2.5 – Результати дітей ЕГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння вигадувати нові слова (лексична сторона мовлення)
1	1	низький
2	5	середній
3	1	низький
4	4	середній
5	1	низький
6	2	низький
7	2	низький
8	1	низький
9	2	низький
10	2	низький

Звернемо увагу на результати дітей КГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова), які були отримані на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.6).

Згідно з таблицею 2.6., на етапі первинної діагностики, середній рівень сформованості здатності до вигадування нових слів мали 3 дитини КГ. Вони вигадали нові слова, за допомогою дорослого; мали можливість пояснити сутність окремих варіантів слів з підказкою експериментатора. У 7 дітей

зазначеної групи, на цьому етапі, спостерігалися низькі показники сформованості досліджуваної здатності. Ці діти не мали можливість вигадати нові слова, навіть, за наявності допомоги дорослого.

Таблиця 2.6 – Результати дітей КГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння вигадувати нові слова (лексична сторона мовлення)
1	2	низький
2	2	низький
3	2	низький
4	5	середній
5	2	низький
6	5	середній
7	5	середній
8	2	низький
9	2	низький
10	2	низький

Здійснимо порівняння результатів дітей ЕГ та КГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження. Для цього, скористаємося гістограмою (рис. 2.3).

За рис. 2.3 бачимо, що на констатувальному етапі дослідження, переважна більшість дітей ЕГ (80%) та КГ (70%) мала низький рівень сформованості здатності вигадувати нові слова. У 20% випробуваних ЕГ спостерігалися середні показники сформованості зазначеної здатності. Середній рівень сформованості здатності вигадувати нові слова мали 30% дітей КГ, на констатувальному етапі дослідження. Спостерігаємо, що серед дітей ЕГ та КГ

відсутні високі показники сформованості здатності вигадувати нові слова, на етапі первинної діагностики стану їх мовлення.

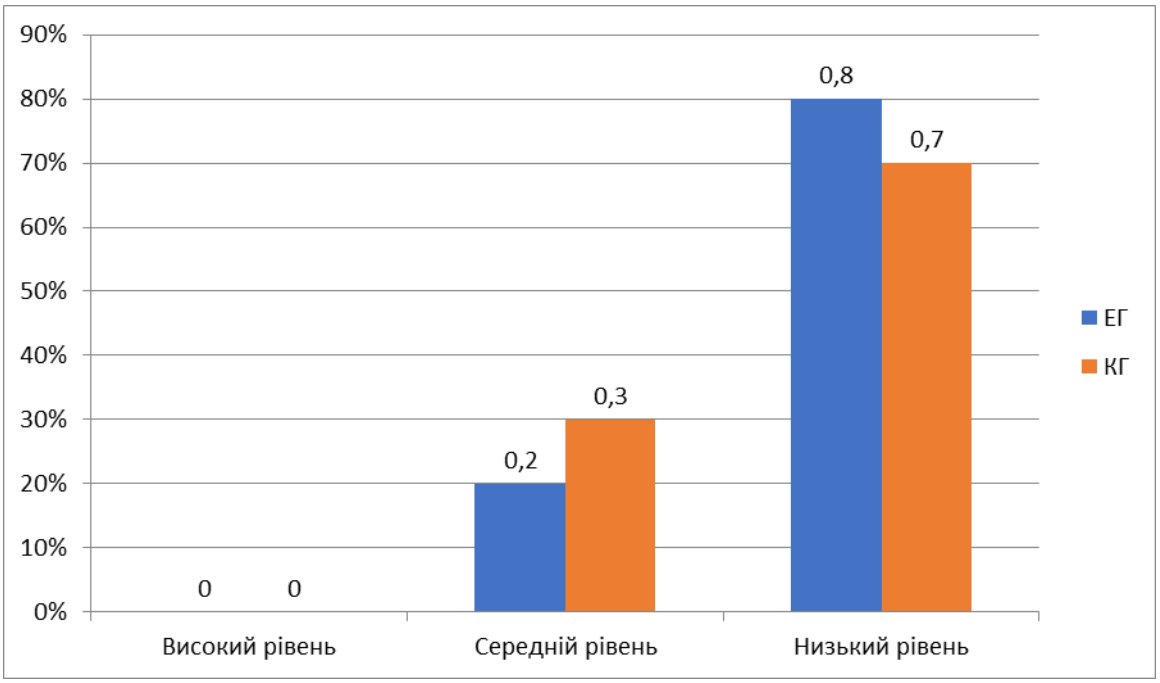

Рисунок 2.3 – Порівняльна характеристика сформованості здатності вигадувати нові слова у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ на констатувальному етапі дослідження

Розкриємо результати дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова), які були отримані на констатувальному етапі дослідження. По-перше, розглянемо результати дітей ЕГ (табл. 2.7).

Таблиця 2.7 – Результати дітей ЕГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати синоніми
1	1	низький
2	4	середній
3	1	низький
4	2	низький

Продовження табл. 2.7.

5	1	низький
6	1	низький
7	1	низький
8	1	низький
9	2	низький
10	1	низький

Згідно з таблицею 2.7., на констатувальному етапі дослідження, у 1 дитини ЕГ спостерігається середній рівень сформованості здатності до підбору синонімів. Їй вдалося підібрати 4 синоніми. Низькі показники сформованості зазначеного вміння відмічаються у 9 дітей окресленої групи. Вони мали змогу підібрати 1-2 синоніми до запропонованих слів.

Перейдемо до аналізу результатів дітей КГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова), які вони показали на етапі первинної діагностики (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Результати дітей КГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати синоніми
1	2	низький
2	2	низький
3	2	низький
4	4	середній
5	2	низький
6	5	середній
7	2	низький
8	2	низький

Продовження табл. 2.8.

9	2	низький
10	2	низький

Згідно з таблицею 2.8., на констатувальному етапі дослідження, у 2 дітей КГ спостерігався середній рівень сформованості здатності до підбору синонімів. Такі діти мали змогу підібрали 4-5 синонімів до запропонованих слів. Низький рівень сформованості зазначеної здатності відмічався у 8 дітей КГ. Їм вдалося підібрати 2 синоніми до стимульних слів.

Порівняємо результати дітей ЕГ та КГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова) на констатувальному етапі дослідження, за допомогою гістограми (рис. 2.4).

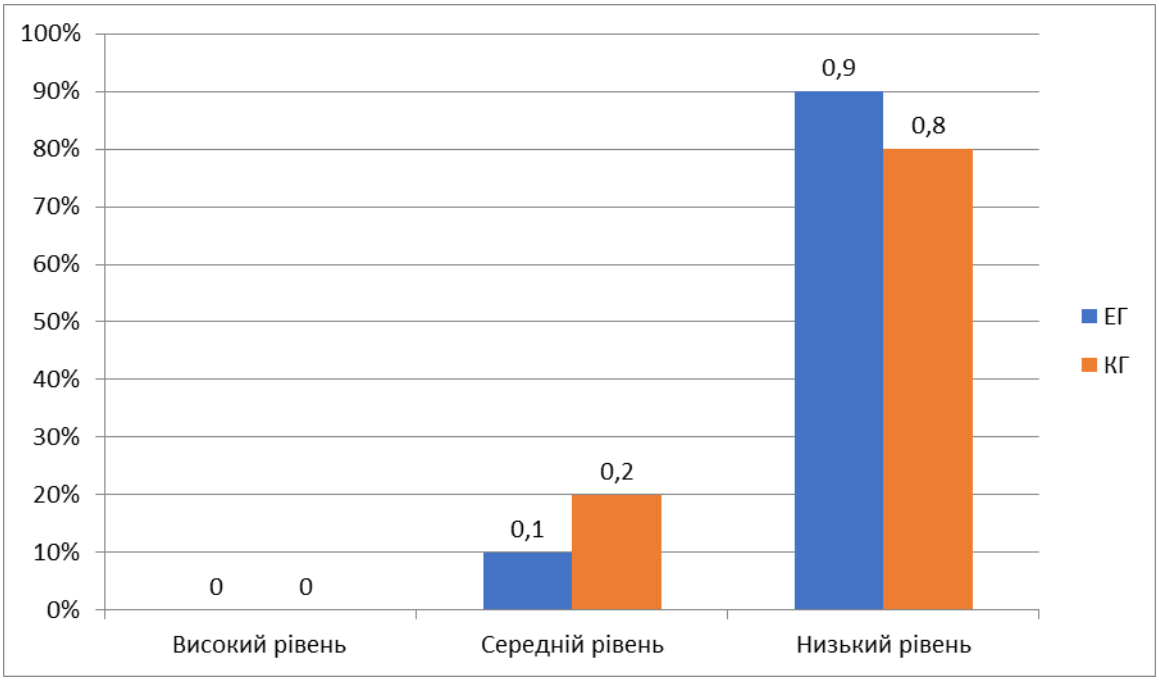

Рисунок 2.4 – Порівняльна характеристика сформованості здатності підбирати синоніми у старших дошкільників із ЗНМ III рівня ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження

За рис. 2.4 можемо побачити, що серед дітей ЕГ (90%) та КГ (80%) переважає низький рівень сформованості здатності підбирати синоніми. Середні показники спостерігаються у 10% дітей ЕГ та 20% випробуваних КГ, на цьому етапі. Спостерігаємо, що високий рівень сформованості здатності до

підбору синонімів є відсутнім у дітей ЕГ (0%) та КГ (0%), на констатувальному етапі дослідження.

Звернемо увагу на результати випробуваних дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко). Почнемо із розгляду результатів дітей ЕГ за зазначеною методикою, які були отримані ними на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.9).

Таблиця 2.9 – Результати дітей ЕГ за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати антоніми
1	2	низький
2	6	середній
3	2	низький
4	2	низький
5	2	низький
6	2	низький
7	2	низький
8	2	низький
9	2	низький
10	2	низький

Згідно з таблицею 2.9., на констатувальному етапі дослідження, середній рівень сформованості вміння підбирати антоніми мала одна дитина ЕГ. Вона мала змогу підібрати 3 антоніми у незакінчених реченнях. У 9 дітей ЕГ, на цьому етапі, спостерігалися низькі показники сформованості окресленого вміння. Зазначені діти змогли підібрати лише 1 антонім у незакінченому реченні.

Розглянемо результати дітей КГ за методикою «Добір антонімів.

Закінчити речення» (Л. Трофіменко), на констатувальному етапі дослідження (табл. 2.10).

Таблиця 2.10 – Результати дітей КГ за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко) на констатувальному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати антоніми
1	2	низький
2	2	низький
3	2	низький
4	6	середній
5	2	низький
6	6	середній
7	2	низький
8	2	низький
9	2	низький
10	2	низький

Згідно з таблицею 2.10, на етапі первинної діагностики, 2 дитини КГ мали середній рівень сформованості вміння підбирати антоніми. Вони мали змогу підібрати 3 антоніми та продовжити незакінчені речення. Низькі показники сформованості окресленого вміння, на цьому етапі, відмічалися у 8 дітей КГ. Їм вдалося підібрати лише 1 антонім до запропонованих незакінчених речень

Здійснимо порівняння результатів дітей ЕГ та КГ за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко), які ми отримали на констатувальному етапі дослідження. Для виконання цього завдання, скористаємося гістограмою (рис. 2.5).

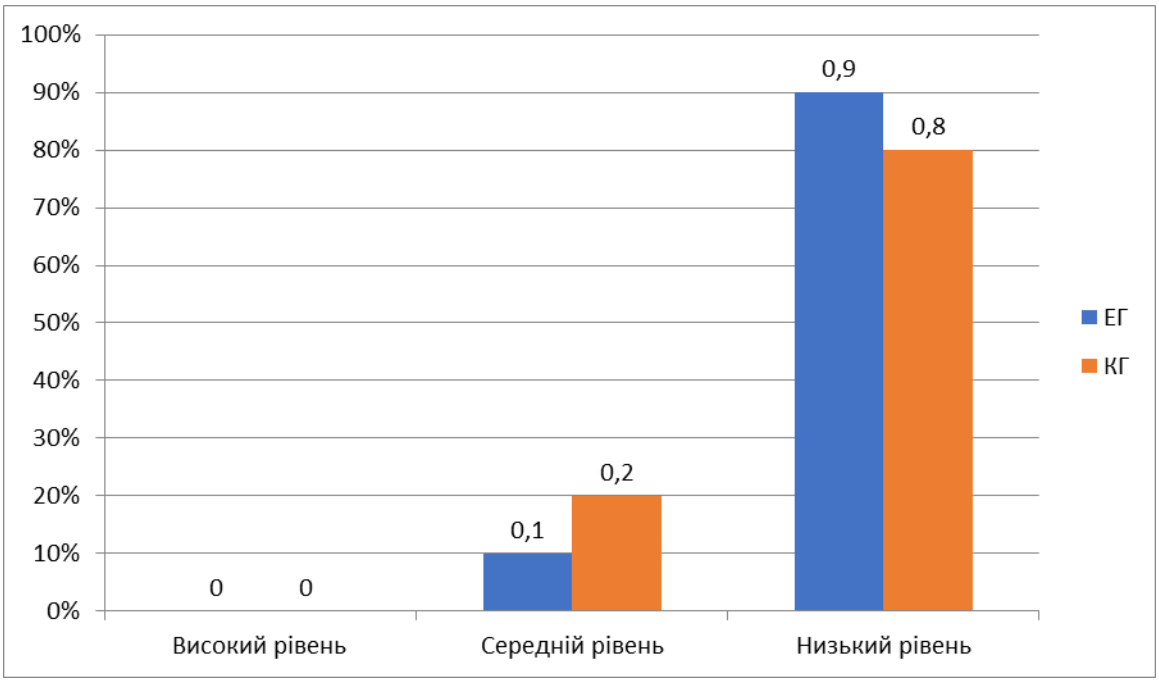

Рисунок 2.5 – Порівняльна характеристика сформованості вміння підбирати антоніми у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ, на констатувальному етапі дослідження

За рис. 2.5 можемо бачити, що на констатувальному етапі дослідження, серед дітей ЕГ (90%) та КГ (80%) переважали низькі показники сформованості вміння підбирати антоніми. 10% дітей ЕГ мали середні показники. У 20% дітей КГ спостерігався середній рівень сформованості зазначеного вміння. Бачимо, що високі показники сформованості вміння підбирати антоніми, на цьому етапі, у дітей ЕГ (0%) та КГ (0%) є відсутніми. Спостерігаємо, що показники старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня КГ є дещо вищими, ніж у випробуваних ЕГ, однак зазначене перевищення є незначним та вагомо не впливає на загальний результат респондентів.

Таким чином, робимо висновок, що на констатувальному етапі дослідження, переважна більшість дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня мали низькі показники стану розвитку їх мовлення (зв'язне діалогічне та монологічне мовлення, лексична сторона мовлення). Показники мовленнєвого розвитку дітей ЕГ є дещо нижчими, ніж у випробуваних КГ. Усе це зумовлює нас розробити та

апробувати систему роботи з розвитку мовлення, засобами казки, саме з дітьми зазначеної групи.

2.2 Система роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки

Нами була розроблена система роботи з розвитку мовлення засобами казки. Були використані різноманітні методи, прийоми та форми роботи з казковими сюжетами. Пропонуємо ознайомитися детальніше з окресленою системою роботи, її завданнями та структурою.

Система роботи була розрахована на 1 місяць та містила 7 занять. На кожному занятті виокремлювались певні завдання та методи роботи з казкою.

Отже, загальною метою запропонованої системи роботи є розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня.

Зважаючи на наявну мету, були виділені наступні завдання:

1) здійснити розвиток зв’язного діалогічного мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня;

2) розвивати зв’язне монологічне мовлення дітей старшого дошкільного віку, які мають загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня;

3) збагатити лексичну сторону мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня;

4) збільшити обсяг активного словника дітей старшого дошкільного віку, які мають загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня.

Для здійснення розвитку зв’язного діалогічного мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, були використані такі методи та прийоми роботи з казкою як:

1) бесіда;

2) розгляд ілюстрацій;

3) інтерв’ю з персонажами казки.

З метою розвитку зв’язного монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку, які мають загальне недорозвинення мовлення ІІІ рівня, ми скористалися наступними методами та прийомами роботи з казковими сюжетами:

1) переказ казки;

2) переплутування сюжету й персонажів казки;

3) зміна характеру персонажа;

4) зміна місця, часу й подій;

5) зміна кінцівки казки;

6) складання казки за схемою, символами.

Для збагачення лексичної сторони мовлення та збільшення обсягу активного словника старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, нами були використані такі методи та прийоми роботи з казкою як:

1) читання;

2) розповідання;

3) драматизація.

Зміст системи роботи

Заняття 1

Мета: розвиток зв’язного діалогічного мовлення, збагачення лексичної сторони мовлення.

Використана казка: «Кіт та півник»

Хід заняття

1. Читання казки.

2. Бесіда за казкою.

Орієнтовні питання для обговорення:

1. Чи можна назвати кота та півника друзями?

2. Чому, на вашу думку, півник не слухався кота?

3. Схарактеризуйте поведінку лисиці.

3. Рефлексія.

Заняття 2.

Мета: розвиток зв’язного діалогічного мовлення, збагачення лексичної сторони мовлення.

Використана казка: «Лисичка-сестричка».

Хід заняття

1. Розповідання казки.

2. Розгляд ілюстрацій за казковим сюжетом.

3. Бесіда за ілюстраціями

Орієнтовні питання для обговорення:

1. Схарактеризуйте поведінку лисиці, яка вона?

2. Чи поводилася лисиця чемно?

3. Поясніть сутність слів «нахабство» та «хитрість» на прикладі поведінки лисиці.

4. Рефлексія.

Заняття 3

Мета: розвиток зв’язного діалогічного мовлення, збагачення лексичної сторони мовлення, збільшення обсягу активного словника.

Використана казка: «Івасик-Телесик».

Хід заняття

1. Читання казки.

2. Групування персонажів на групи «добрі» та «злі».

3. Імпровізоване інтерв’ю з казковими персонажами (діти самостійно обирають питання, які їх цікавлять, дорослий, за допомогою ляльок, відповідає на них.

4. Рефлексія.

Заняття 4

Мета: розвиток зв’язного діалогічного та монологічного мовлення, збільшення обсягу активного словника.

Використана казка: «Коза-дереза»

Хід заняття

1. Розповідання казки.

2. Бесіда за змістом казки

Орієнтовні питання для обговорення:

1. Схарактеризуйте поведінку Кози-дерези.

2. Які емоції ви відчуваєте до зайця?

3. Як би вчинили на місці зайця?

3. Драматизація за казкою.

4. Рефлексія.

Заняття 5.

Мета: розвиток зв'язного монологічного мовлення, збагачення лексичної сторони мовлення.

Використана казка: «Колосок»

Хід заняття

1. Розповідання казки.

2. Зміна структури казки:

1) переплутування сюжету й персонажів казки;

2) зміна характеру персонажа;

3) зміна місця, часу й подій;

4) зміна кінцівки казки.

3. Презентація зміненої казки.

4. Рефлексія.

Заняття 6

Мета: розвиток зв'язного монологічного мовлення, збагачення лексичної сторони мовлення.

Використана казка: «Колобок»

Хід заняття

1. Читання казки.

2. Переказ казки.

3. Рефлексія.

Заняття 7

Мета: розвиток зв’язного діалогічного та монологічного мовлення, збагачення лексичної сторони мовлення.

Використана казка: «Кирило Кожум’яка»

Хід заняття

1. Читання казки.

2. Розгляд ілюстрацій з казковим сюжетом.

3. Складання казки за схемою.

4. Рефлексія.

Представлена система роботи з розвитку мовлення, засобами казки, була апробована з дітьми старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня експериментальної групи протягом одного місяця. Заняття проводилися у груповій формі, 2 рази на тиждень. Ми отримали позитивну рефлексію від дітей ЕГ щодо запропонованої системи роботи.

Отже, ми розробили систему роботи з розвитку мовлення, засобами казки. Вона передбачала використання 7 занять, 7 народних українських казок та різноманітних методів та прийомів роботи з ними. Система роботи була спрямована на розвиток зв’язного діалогічного та монологічного мовлення, збагачення та збільшення обсягу словника дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

2.3 Аналіз результатів впровадження системи роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки

На контрольному етапі дослідження, нами була здійснена повторна діагностика стану мовленнєвого розвитку випробуваних дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня. Проаналізуємо отримані результати та зробимо висновок щодо ефективності впровадженої системи роботи з розвитку мовлення, засобами казки.

Почнемо із розгляду результатів дітей ЕГ та КГ за методикою «Володіння

зв’язним мовленням» (С. Максименко). Спочатку, проаналізуємо результати старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ, які ми отримали на контрольному етапі дослідження (табл. 2.11).

Таблиця 2.11 – Результати дітей ЕГ за методикою «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Висновок про стан розвитку зв’язного діалогічного мовлення
1	середній
2	середній
3	середній
4	середній
5	середній
6	середній
7	середній
8	середній
9	низький
10	середній

Згідно з таблицею 2.11., на контрольному етапі дослідження, середній рівень розвитку зв’язного діалогічного мовлення спостерігається у 9 дітей ЕГ. Вони надали шість коротких речень описового характеру щодо реальних подій на картинці. У однієї дитини зазначеної групи, на цьому етапі, відмічаються низькі показники розвитку окресленого виду мовлення. Вона змогла відтворити лише декілька слів щодо наданої наочності, які були незв’язані один з одним.

Перейдемо до розгляду результатів дітей КГ за методикою «Володіння зв’язним мовленням» (С. Максименко), які вони показали на контрольному етапі дослідження (табл. 2.12).

Згідно з таблицею 2.12, на етапі повторної діагностики, середній рівень розвитку зв’язного діалогічного мовлення відмічався у 2 дітей КГ. Вони мали

змогу надати шість коротких речень описового характеру щодо реальних подій на картинці. У 8 дітей зазначеної групи спостерігалися низькі показники сформованості досліджуваного виду мовлення. Вони надали лише декілька слів щодо змісту картинки, які були не пов'язані між собою.

Таблиця 2.12 – Результати дітей КГ за методикою «Володіння зв'язним мовленням» (С. Максименко) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Висновок про стан розвитку зв'язного діалогічного мовлення
1	низький
2	низький
3	низький
4	середній
5	низький
6	низький
7	низький
8	середній
9	низький
10	низький

Порівняємо результати дітей ЕГ та КГ за методикою «Володіння зв'язним мовленням» (С. Максименко), які ми отримали на контрольному етапі дослідження. Для виконання зазначеного завдання, скористаємося гістограмою (рис. 2.6).

За рис. 2.6. бачимо, що у випробуваних дітей ЕГ, на етапі повторної діагностики, переважає середній рівень розвитку зв'язного діалогічного мовлення (90%). Щодо дітей КГ, можемо спостерігати, що на контрольному етапі дослідження, у них зберігалася тенденція до переважання низьких показників розвитку зв'язного діалогічного мовлення (80%). Таким чином, можемо стверджувати, що запропонована система роботи з розвитку мовлення,

засобами казки, позитивно вплинула на розвитку зв'язного діалогічного мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ.

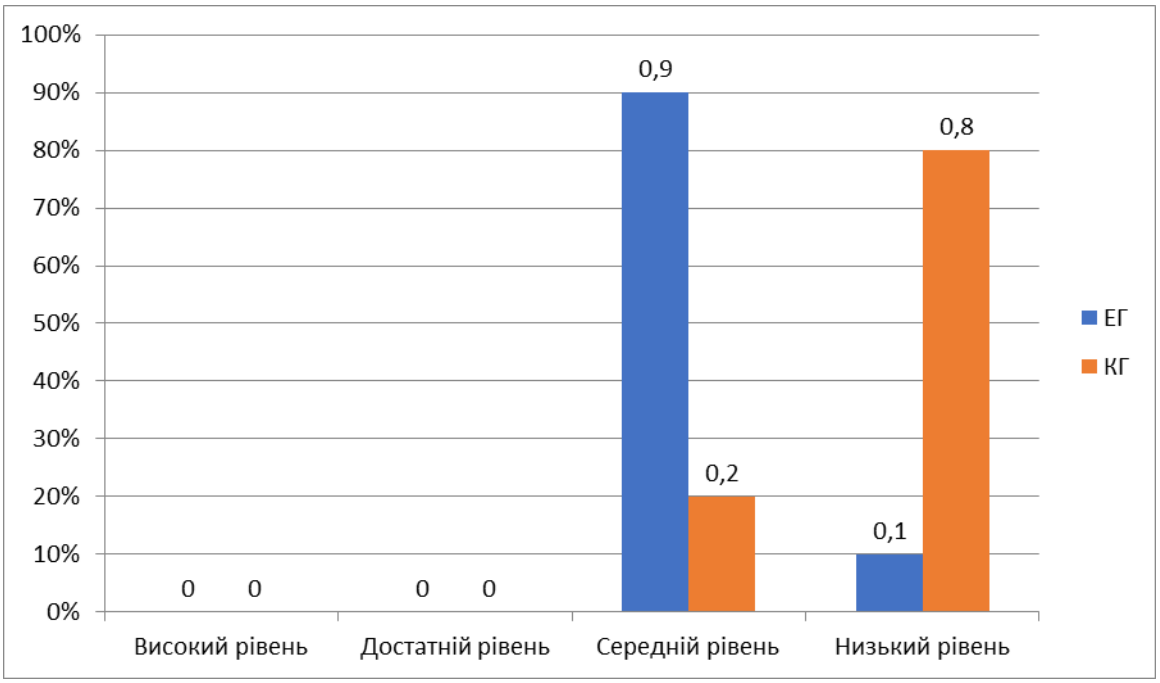

Рисунок 2.6 – Порівняльна характеристика рівнів розвитку зв'язного діалогічного мовлення у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ на контрольному етапі дослідження

Розглянемо результати дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня за методикою «Обстеження звязного мовлення» (В. Макарова), які ми отримали на контрольному етапі дослідження. Почнемо із аналізу результатів випробуваних ЕГ (табл. 2.13).

Таблиця 2.13 – Результати дітей ЕГ за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про стан розвитку зв'язного монологічного мовлення
1	8	середній
2	9	середній
3	8	середній
4	7	середній

Продовження табл. 2.13

5	9	середній
6	8	середній
7	8	середній
8	8	середній
9	9	середній
10	9	середній

Згідно з таблицею 2.13, на контрольному етапі дослідження, у всіх дітей ЕГ відмічався середній рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення. Вони впоралися із завданням переказу запропонованого тексту, однак мали деякі складнощі зі складання власної розповіді.

Звернемо увагу на результати випробуваних дітей КГ за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова), які ми отримали на контрольному етапі дослідження (табл. 2.14).

Таблиця 2.14 – Результати дітей КГ за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про стан розвитку зв'язного монологічного мовлення
1	5	низький
2	5	низький
3	5	низький
4	4	низький
5	4	низький
6	5	низький
7	5	низький
8	7	середній
9	4	низький
10	4	низький

Згідно з таблицею 2.14., на контрольному етапі дослідження, у 1 дитини КГ відмічався середній рівень розвитку зв'язного монологічного мовлення. Вона впоралася з переказом, але мала складнощі із самостійним складанням розповіді. 9 випробуваних КГ, на етапі повторної діагностики, мали низькі показники розвитку зазначеного виду мовлення. Вони не змогли впоратися з переказом та самостійним складанням розповіді.

Здійснимо порівняння результатів дітей ЕГ та КГ за методикою «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова), які були отримані нами на контрольному етапі дослідження. Для наочного подання порівняльної характеристики результатів, використаємо гістограму (рис. 2.7).

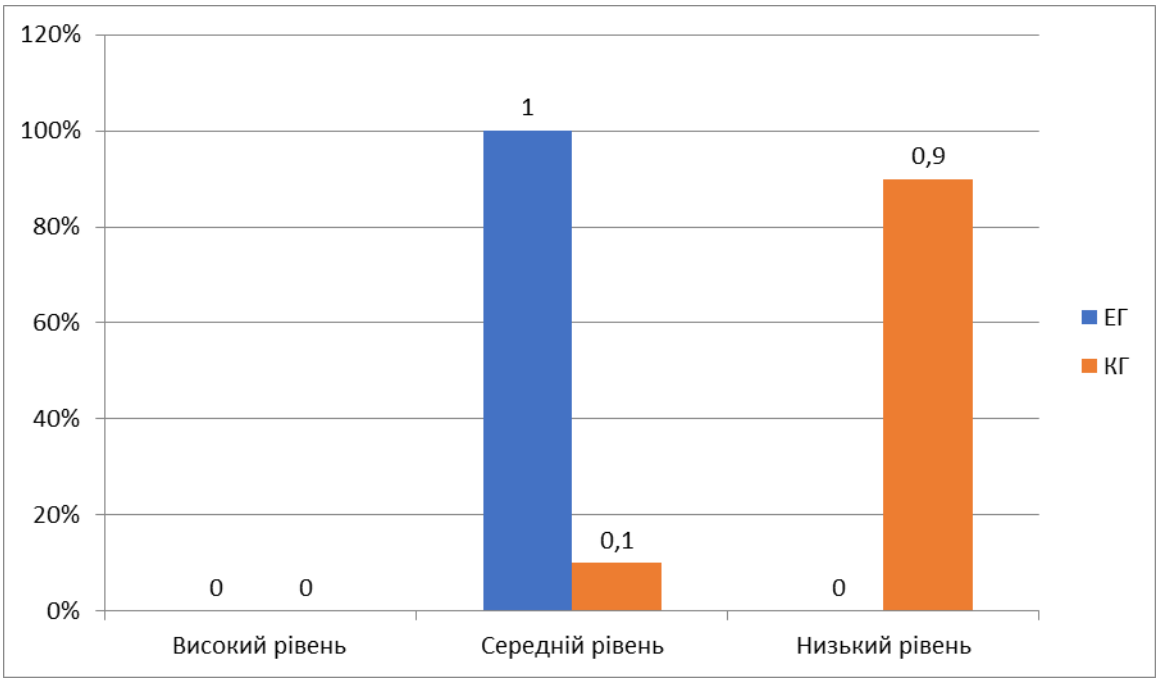

Рисунок 2.7 – Порівняльна характеристика рівнів розвитку зв'язного монологічного мовлення у старших дошкільників із ЗНМ III рівня ЕГ та КГ на контрольному етапі дослідження

За рис. 2.7 можемо побачити, що на контрольному етапі дослідження, у дітей ЕГ переважали середні показники розвитку зв'язного монологічного мовлення (100%). У старших дошкільників із ЗНМ III рівня, які є учасниками КГ, в свою чергу, залишилася тенденція до переважання низького рівня розвитку зазначеного виду мовлення (90%). Окреслені результати вказують на

те, що казки надали позитивний ефект на розвиток зв'язного монологічного мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ.

Розкриємо результати випробуваних дітей за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова). Почнемо аналіз з результатів дітей ЕГ за зазначеною методикою, на етапі повторної діагностики (табл. 2.15).

Таблиця 2.15 – Результати дітей ЕГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння вигадувати нові слова (лексична сторона мовлення)
1	5	середній
2	6	середній
3	5	середній
4	6	середній
5	5	середній
6	5	середній
7	5	середній
8	0	низький
9	6	середній
10	6	середній

Згідно з таблицею 2.15., на контрольному етапі дослідження, середній рівень сформованості здатності вигадувати нові слова мали 9 дітей ЕГ. Вони мали змогу вигадати власні слова, за допомогою підказки дорослого. Низькі показники сформованості зазначеної здатності, на цьому етапі, спостерігалися у 1 дитини. Вона відмовилася виконувати завдання.

Проаналізуємо результати дітей КГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова), які ми отримали на контрольному етапі

дослідження (табл. 2.16).

Таблиця 2.16 – Результати дітей КГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння вигадувати нові слова (лексична сторона мовлення)
1	2	низький
2	2	низький
3	2	низький
4	5	середній
5	2	низький
6	5	середній
7	5	середній
8	2	низький
9	2	низький
10	2	низький

Згідно з таблицею 2.16., на етапі повторної діагностики, середній рівень сформованості здатності до вигадування нових слів мали 3 дитини КГ. Вони вигадали нові слова, за допомогою дорослого; мали можливість пояснити сутність окремих варіантів слів з підказкою експериментатора. У 7 дітей зазначеної групи, на цьому етапі, відмічалися низькі показники сформованості досліджуваної здатності. Ці діти не змогли вигадати нові слова, навіть, за наявності допомоги дорослого.

Порівняємо результати дітей ЕГ та КГ за методикою «Визначення умінь вигадувати нові слова» (В. Макарова), які були отримані на етапі повторної діагностики. Для цього, скористаємося гістограмою (рис. 2.8).

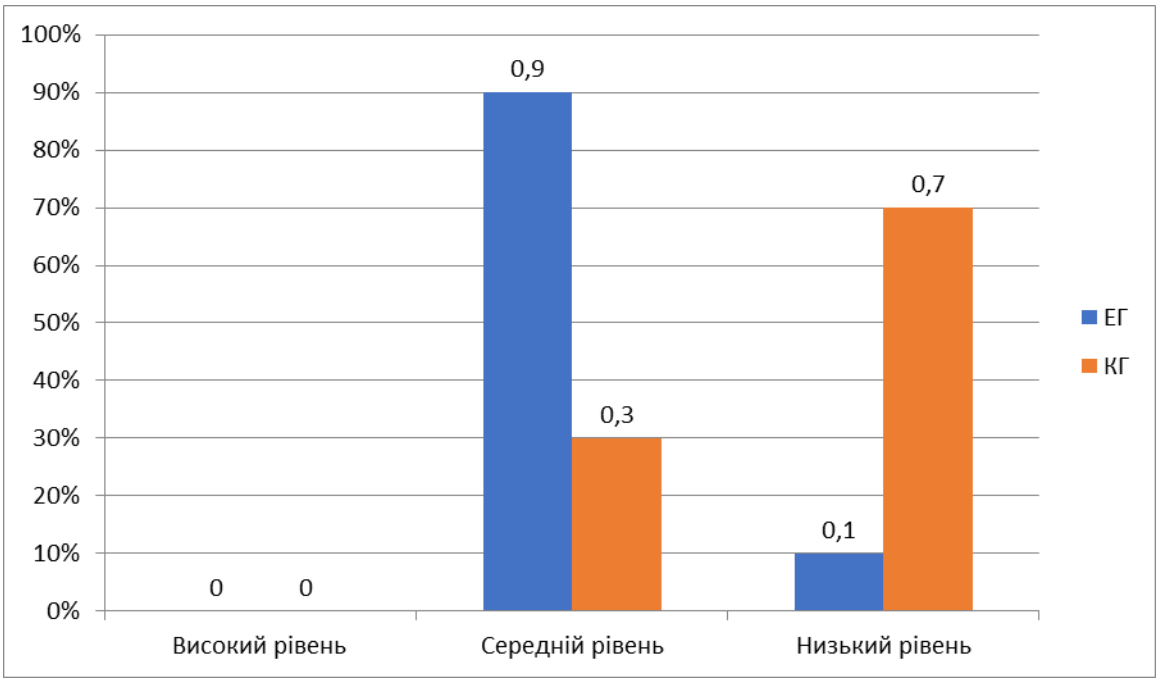

Рисунок 2.8 – Порівняльна характеристика сформованості здатності вигадувати нові слова у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ на контрольному етапі дослідження

За рис. 2.8 бачимо, що на етапі повторної діагностики, переважна більшість дітей ЕГ мають середній рівень сформованості здатності до вигадування нових слів (90%). Це вказує на середні показники розвитку лексичної сторони їх мовлення. Щодо дітей КГ, на контрольному етапі дослідження, показники сформованості досліджуваної здатності залишилися незмінними. У них переважає низький рівень, що вказує на низькі показники розвитку лексичної сторони їх мовлення (90%). Отримані результати надають змогу стверджувати, що впроваджена система роботи з розвитку мовлення, засобами казки позитивно вплинула на розвиток здатності вигадувати нові слова у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ.

Звернемо увагу на результати випробуваних дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова), які були отримані нами на контрольному етапі дослідження. Спочатку, проаналізуємо результати дітей ЕГ (табл. 2.17).

Таблиця 2.17 – Результати дітей ЕГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати синоніми
1	5	середній
2	5	середній
3	5	середній
4	6	середній
5	6	середній
6	5	середній
7	5	середній
8	4	середній
9	5	середній
10	2	низький

Згідно з таблицею 2.17, на етапі повторної діагностики, середній рівень сформованості здатності до підбору синонімів мали 9 дітей ЕГ. Їм вдалося підібрати 4-6 синонімів до запропонованих слів. Водночас низькі показники сформованості зазначеної здатності відмічалися у 1 дитини. Вона підібрала лише 2 синоніми до стимульних слів.

Розглянемо результати дітей КГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження (табл. 2.18).

Таблиця 2.18 – Результати дітей КГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати синоніми
1	2	низький

Продовження табл. 2.18

2	2	низький
3	2	низький
4	4	середній
5	2	низький
6	5	середній
7	2	низький
8	2	низький
9	2	низький
10	2	низький

Згідно з таблицею 2.18., на контрольному етапі дослідження, у 2 дітей КГ відмічався середній рівень сформованості здатності до підбору синонімів. Зазначені діти мали змогу підібрали 4-5 синонімів до запропонованих слів. Низький рівень сформованості зазначеної здатності спостерігався у 8 дітей КГ. Їм вдалося підібрати лише 2 синоніми до стимульних слів.

Здійснимо порівняльний аналіз результатів дітей ЕГ та КГ за методикою «Підбір синонімів» (В. Макарова) на контрольному етапі дослідження, за допомогою гістограми (рис. 2.9).

За рис. 2.9 спостерігаємо, що на етапі повторної діагностики, серед дітей ЕГ наявна тенденція до переважання середнього рівня сформованості здатності до підбору синонімів (90%). Водночас у дітей КГ, на цьому етапі, залишається переважаюча тенденція до низького рівня сформованості досліджуваної здатності (80%). Окреслені результати вказують на позитивний вплив казки на формування у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня здатності підбирати синоніми.

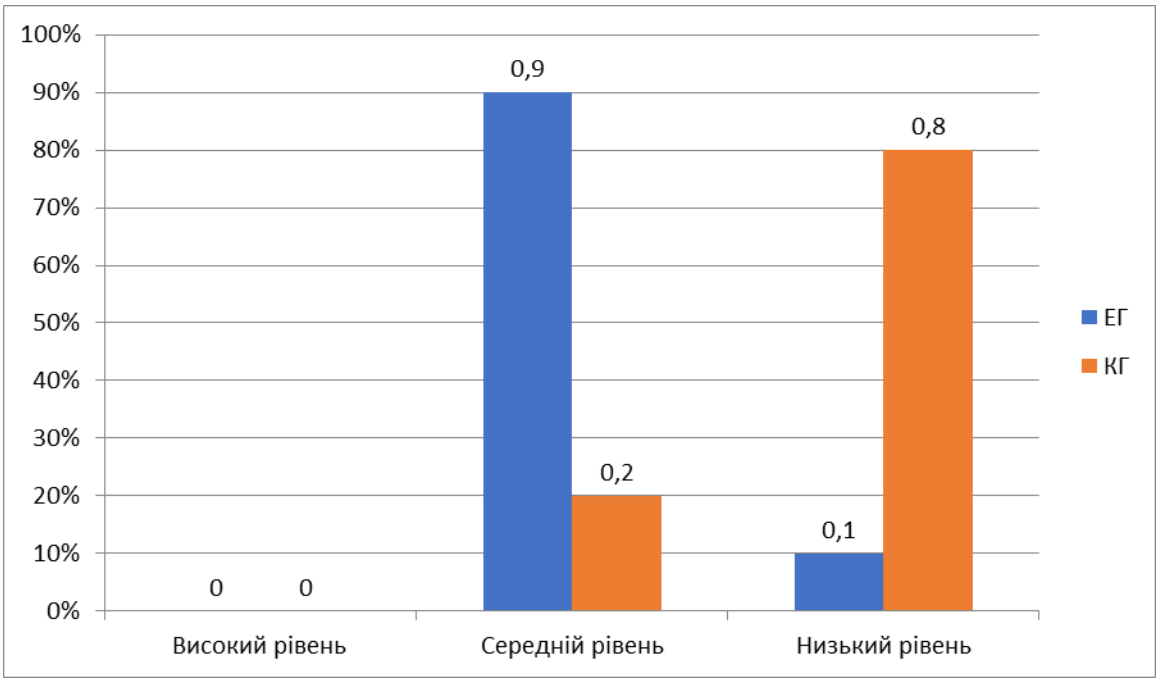

Рисунок 2.9 – Порівняльна характеристика сформованості здатності підбирати синоніми у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження

Перейдемо до розгляду результатів випробуваних старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко), які були отримані на контрольному етапі дослідження. По-перше, звернемо увагу на результати дітей ЕГ (табл. 2.19).

Таблиця 2.19 – Результати дітей ЕГ за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати антоніми
1	6	середній
2	6	середній
3	6	середній
4	6	середній
5	6	середній
6	6	середній

Продовження табл. 2.19

7	6	середній
8	6	середній
9	6	середній
10	6	середній

Згідно з таблицею 2.19, на етапі повторної діагностики, у всіх дітей ЕГ відмічалися середні показники сформованості вміння підбирати антоніми. Вони змогли підібрали 3 антоніми до незакінчених речень.

Розкриємо результати дітей КГ за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко), які ми отримали на контрольному етапі дослідження (табл. 2.20).

Таблиця 2.20 – Результати дітей КГ за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко) на контрольному етапі дослідження

№ випробуваної дитини	Отриманий бал	Висновок про рівень сформованості вміння підбирати антоніми
1	2	низький
2	2	низький
3	2	низький
4	6	середній
5	2	низький
6	6	середній
7	2	низький
8	2	низький
9	2	низький
10	2	низький

Згідно з таблицею 2.20, на етапі повторної діагностики, у 2 дітей КГ спостерігався середній рівень сформованості вміння підбирати антоніми.

Зазначені діти підібрали 3 антоніми та продовжили незакінчені речення. Низькі показники сформованості окресленого вміння, на цьому етапі, мали 8 дітей КГ. Їм вдалося підібрати лише 1 антонім до запропонованих незакінчених речень.

Порівняємо, за допомогою гістограми, результати дітей ЕГ та КГ за методикою «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко), які були отримані на контрольному етапі дослідження (рис. 2.10).

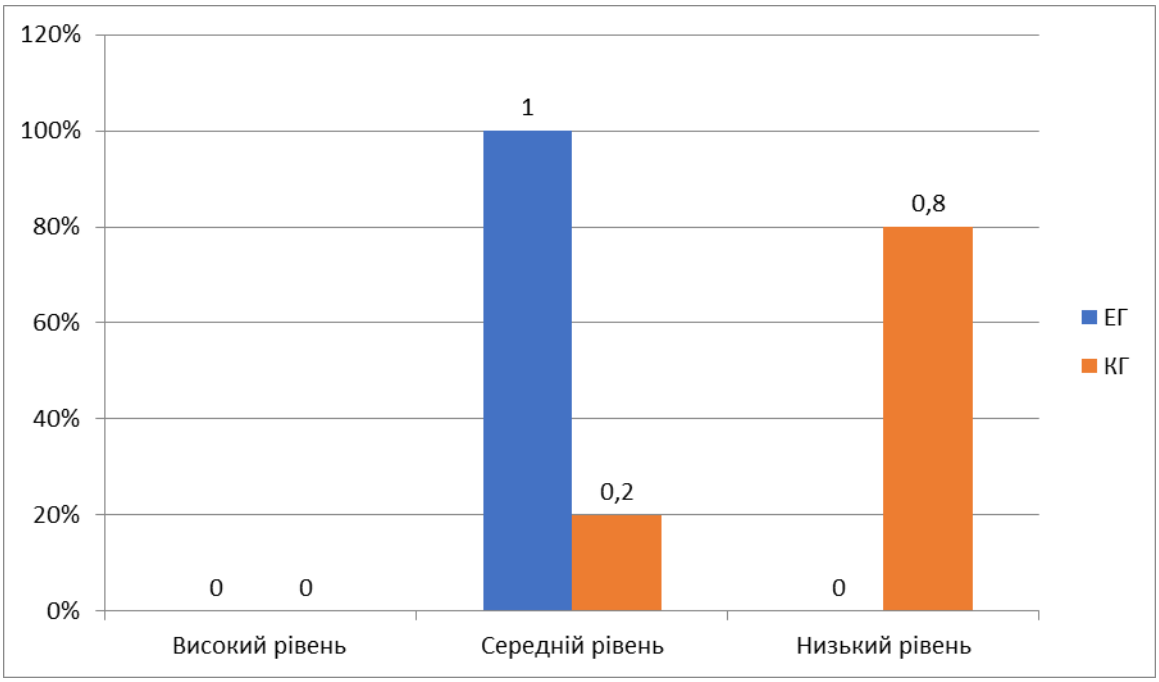

Рисунок 2.10 – Порівняльна характеристика сформованості вміння підбирати антоніми у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ та КГ, на контрольному етапі дослідження

За рис. 2.10 бачимо, що на контрольному етапі дослідження, у дітей ЕГ переважала тенденція до середнього рівня сформованості вміння підбирати антоніми (100%). В свою чергу, у дітей КГ, на зазначеному етапі, була збережена переважаюча тенденція до низьких показників сформованості досліджуваного вміння (80%). Отже, отримані результати вказують на ефективність впровадження системи роботи з розвитку мовлення, засобами казки. Показники сформованості вміння підбирати антоніми у старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ значно покращилися.

Таким чином, робимо висновок, що казка є оптимальним засобом

розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня. Вона надає позитивний вплив на розвиток їх зв'язного мовлення (діалогічного та монологічного) та лексичної сторони мовлення (здатність вигадувати нові слова, підбирати синоніми та антоніми).

Висновки до другого розділу

Отже, ми провели експериментальне дослідження на базі закладу дошкільної освіти «Біла лілія» у м. Запоріжжя. У ньому взяли участь 2 групи (експериментальна та контрольна) старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня. Всього – 20 дітей. Експериментальне дослідження проводилося у 3 етапи (констатувальний, формуючий, контрольний).

На констатувальному етапі дослідження, було виявлено, що переважна більшість дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня мали низькі показники стану розвитку їх мовлення (зв'язне діалогічне та монологічне мовлення, лексична сторона мовлення).

На формуючому етапі дослідження була розроблена та апробована з дітьми ЕГ система роботи з розвитку мовлення, засобами казки. Вона передбачала використання 7 занять, 7 народних українських казок та різноманітних методів та прийомів роботи з ними.

На контрольному етапі дослідження, було встановлено, що показники мовленнєвого розвитку дітей ЕГ, під впливом казок, значно покращилися.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено теоретичне обґрунтування та емпіричну перевірку впливу казки на розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня.

1. Були розглянуті особливості мовлення дітей дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня. Загальне недорозвинення мовлення – це мовленнєве порушення, яке стосується усіх сторін мовлення за умови збереженої слухової функції та нормотипового інтелектуального розвитку. У дітей із ЗНМ ІІІ рівня спостерігаються такі мовленнєві порушення як: недостатній обсяг словника, значне використання іменників та дієслів та обмежене користування прикметниками та прислівниками, неправильне вживання слів, велика кількість аграматизмів, які стосуються узгодження числівників з іменниками, прикметників з іменниками в роді, числі та відмінку, використання простих речень у мовленні, труднощі зі складанням самостійних розповідей, оповідань, здійсненням переказу, діалогу, заміна, спотворення, пом’якшеність, змішування, відсутність звуків, недорозвинення фонематичних процесів тощо.

2. Була розкрита специфіка використання усної народної творчості у логопедичній роботі, зокрема, висвітлені функціональні можливості казки у роботі з дітьми, які мають загальне недорозвинення мовлення. У сучасній логопедичній роботі фольклор активно використовується з дітьми, які мають різноманітні мовленнєві порушення та з дітьми різного віку (від раннього до молодшого шкільного). У зазначеному напрямку роботи логопеди користуються такими жанрами усної народної творчості як: казка, народні пісні, колискові, прислів’я, приказки, заклички, потішки, скоромовки та інші. Вони здатні покращити стан усіх сторін мовлення дитини. У сучасній логопедичній практиці усну народну творчість впроваджують у комплексі з такими допоміжними методами та засобами як: мовленнєва гра, мовленнєві вправи, театралізована діяльність, мнемотехніка тощо. Казка є оптимальним засобом

розвитку мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення, бо вона спрямована на розвиток фонетичної, фонематичної, лексико-граматичної сторін мовлення та розвиток діалогічного та монологічного зв'язного мовлення.

3. Було здійснено емпіричне дослідження стану розвитку зв'язного мовлення та обсягу словника дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня. Для цього нами було проведено дослідження на базі закладу дошкільної освіти «Біла лілія» у м. Запоріжжя. У ньому взяли участь 2 групи (експериментальна та контрольна) старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня. Всього – 20 дітей. Експериментальне дослідження проводилося у 3 етапи (констатувальний, формуючий, контрольний). За результатами констатувального етапу дослідження, було встановлено, що серед дітей ЕГ (90%) та КГ (80%) переважав низький рівень розвитку зв'язного діалогічного мовлення, серед випробуваних старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня ЕГ (100%) та КГ (90%), відмічалося переважання низького рівня розвитку зв'язного монологічного мовлення, переважна більшість дітей ЕГ (80%) та КГ (70%) мала низький рівень сформованості здатності вигадувати нові слова, серед дітей ЕГ (90%) та КГ (80%) спостерігався низький рівень сформованості здатності підбирати синоніми, відмічалося переважання низьких показників сформованості вміння підбирати антоніми у дітей ЕГ (90%) та КГ (80%).

4. Була розроблена система роботи з розвитку мовлення старших дошкільників із ЗНМ ІІІ рівня, засобами казки та практично перевірена її ефективність. Вона передбачала використання 7 занять, 7 народних українських казок («Кіт та півник», «Лисичка-сестричка», «Івасик-Телесик», «Коза-дереза», «Колосок», «Колобок», «Кирило Кожум'яка») та різноманітних методів та прийомів роботи з ними (бесіда, розгляд ілюстрацій, інтерв'ю з персонажами казки, переказ казки, переплутування сюжету й персонажів казки, зміна характеру персонажа, зміна місця, часу й подій, зміна кінцівки казки, складання казки за схемою, символами, читання, розповідання, драматизація). Система роботи була спрямована на розвиток зв'язного діалогічного та монологічного мовлення, збагачення та збільшення обсягу словника дітей старшого

дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня. На контрольному етапі дослідження, ми помітили, що показники мовлення дітей ЕГ значно покращилися. У них переважали: середній рівень розвитку зв'язного діалогічного мовлення (90%), середні показники розвитку зв'язного монологічного мовлення (100%), середній рівень сформованості здатності до вигадування нових слів (90%), середні показники сформованості здатності до підбору синонімів (90%) та середній рівень сформованості вміння підбирати антоніми (100%). Результати дітей КГ, на етапі повторної діагностики, залишилися незмінними – зберіглася тенденція до низьких показників мовленнєвого розвитку. Усе це вказує на те, що гіпотеза нашого дослідження повністю підтвердилася: використання казки як засобу логопедичної роботи сприяло ефективнішому розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня.

Таким чином, робимо висновок, що казка є оптимальним засобом розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня. Вона надає позитивний вплив на розвиток їх зв'язного мовлення (діалогічного та монологічного) та лексичної сторони мовлення (здатність вигадувати нові слова, підбирати синоніми та антоніми).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойчук Ю. Д., Казачінер О. С. Основні педагогічні прийоми, які застосовуються в казкотерапії. *Інноваційна педагогіка*. 2020. № 26. С. 79–85.
2. Буряк С. Казка як засіб розвитку мовлення дитини дошкільного віку. *Дошкільна освіта: теорія, методика, інновації* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (м. Луцьк, 26 червня 2023 року). Луцьк, 2023. С. 28–32.
3. Буцьких К. А., Сєромаха Н. Є. Теоретичний аналіз особливостей питальних висловлювань у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ. URL: http://dspace.luguniv.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3074/1/20.pdf(дата звернення: 20.09.2024).
4. Ватаманюк Г. П. Український дитячий фольклор як засіб мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Збірник наукових праць молодих вчених Камянець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*. Камянець-Подільський, 2017. № 7. С. 99–100.
5. Віннічук А. П. Український фольклор : навч. посіб. Вінниця : ТОВ. «Твори», 2018. 168 с.
6. Вовк А. П. Розвиток зв’язного мовлення старших дошкільників на засадах використання усної народної творчості. *Перспективні напрями розвитку науки та техніки* : матеріали XVIII Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Вінниця, 23 березня 2018 року). Вінниця, 2018. С. 20–24.
7. Гаврилова Н. С. Класифікації порушень мовлення. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=znpkp_sp_2012_20(1)__37 (дата звернення: 20.09.2024)

8. Галкіна Л. О. Особливості використання дидактичних ігор у лексикограматичній роботі з дошкільниками із ЗНМ ІІІ рівня. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d98ac873-6293-486c-b118-118c764da797/content (дата звернення: 20.09.2024)
9. Гнашко К. А. Формування навичок переказу тексту в дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ ІІІ рівня. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e359d5bc-463d-4b76-9374-53b819e77dfc/content (дата звернення: 20.09.2024)
10. Дермельова А. Ю. Розвиток монологічного типу мовлення у дітей із ЗНМ ІІІ рівня засобами описової розповіді. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : зб. наукових праць. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. Вип. 2. С. 167–171.
11. Єрмакова О. М. Використання дидактичних ігор у логопедичній роботі з подолання недоліків лексико-граматичного ладу мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення ІІІ рівня. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : зб. наукових праць. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип. 10. С. 132-135.
12. Жукова О. А. Фонетичний слух. URL: https://vseosvita.ua/blogs/fonetychnyi-slukh-102191.html (дата звернення: 20.09.2024)
13. Журавльова Л. С. Логопедична робота з дітьми дошкільного віку засобами фольклору. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. № 6. С. 64–72.
14. Залізняк А. М. Усна народна творчість як засіб розвитку мовлення дітей. *Київський науково-педагогічний вісник*. 2017. № 10. С. 16–20.
15. Заруба О. М. Художнє слово як засіб розвитку зв’язного мовлення дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : зб. наукових праць. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. Вип. 6. С. 251–257.
16. Зіновчик В. М. Українська народна казка як засіб розвитку зв’язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. *Становлення і розвиток*

*педагогіки : м*атеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Івано-Франківськ, 23-24 грудня 2017 року). Івано-Франковськ : Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 135–137.

17. Ільїних Ю. Українські чарівні казки як засіб розвитку мовленнєвої творчості дошкільників. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-23 квітня 2021 р.). Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля, 2021. Вип. 10. С. 80–84.
18. Казачінер О. С. Казки та казкові історії як інструмент виховання та розвитку дітей. *Наукові перспективи*. 2022. № 1. С. 489–497.
19. Капітонова А. В. Малі фольклорні жанри як засіб розвитку зв'язного мовлення дітей раннього віку. *Дошкільна освіта: проблеми, пошуки, інновації* : зб. наук. праць. Кривий Ріг : КДПУ, 2022. Вип. 10. С. 136–141.
20. Кібець А. А., Турубарова А. В. Особливості сформованості лексико-граматичної сторони мовлення у дітей із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. *Компетентнісний вимір сучасної освіти: теорія і практика* : збірник тез V регіональної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 19 травня 2017 р) Запоріжжя : Вид-во Хортицької національної академії, 2017. С. 148–150.
21. Кірєєва І. Казкотерапія в розвитку мовленнєвої діяльності дітей. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (м. Суми, 28 квітня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 176–179.
22. Кляп М. І. Окремі аспекти корекції мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/18532/1/Окремі%20аспекти%20мовлення%20дітей%20старшого%20дошк%20віку%2c%20Віртус-01.18.pdf (дата звернення: 20.09.2024)

23. Кобилецька Л. Малі фольклорні жанри як чинник розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Актуальні питання гуманітарних наук :* міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Дрогобич : Видавничий дім «Гельветика», 2022. Вип. 50. С. 311–315.
24. Кобилецька Л. Фольклор як чинник формування художньо-мовленнєвої компетентності здобувачів дошкільної та початкової освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. № 41. С. 177–182.
25. Коваленко Г. С. Розвиток граматичного ладу мовлення у білінгвальних дітей із ЗНМ ІІІ рівня з використанням онлайн технологій. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33e62fbd-8fcf-4cde-bae7-8fcc634f2dc7/content (дата звернення: 20.09.2024)
26. Козак Р. С. Використання «Лего»-технологій у корекції звуковимови дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення третього рівня. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика* : матеріали VII міжнародної науково-практичної конференції» (м. Харків, 16-18 березня 2023 року). Харків, 2023. С. 467–470.
27. Козак Р. С. Обстеження фонетико-фонематичного ладу мовлення у дітей дошкільного віку з ЗНМ ІІІ рівня. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f1240c42-03a6-4def-9b84-82164448af0e/content (дата звернення: 20.09.2024)
28. Коновалова Н. М. Ласточкіна О. В. Казкотерапія як засіб корекції мовлення дітей дошкільного віку. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* (м. Суми, 14 квітня 2017 року). Суми, 2017. С. 28–31.
29. Коцюбчик О., Бартів О. Технологія «художнє слово і дитяче мовлення» в практиці роботи закладу дошкільної освіти. *Еволюційні процеси в галузі дошкільної освіти: інноватика, досягнення, перспективний досвід* : зб. матеріалів І Всеукр. Інтернет-конф. викладачів, студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Маріуполь, 27 листоп. 2020 р.). Маріуполь : МДУ, 2020. С. 113–118.

30. Кулик В. Формування лексико-семантичної сторони мовлення у дітей із ЗНМ ІІІ рівня засобами творчої гри. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : зб. наукових праць. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2023. Вип. 11. С. 21–26.
31. Лактіонова О. М. Особливості обстеження зв'язного мовлення у дітей старшого дошкільного віку з ЗНМ ІІІ рівня. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти*. 2020. № 4. С. 186–189.
32. Літко І. М. Усна народна творчість як засіб розвитку мовлення дитини середнього дошкільного віку. *Навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: актуальні питання теорії і методики* : зб. наук. праць. Житомир : ФОП Левковець, 2017. Вип. 6. С. 115–117.
33. Логвиненко О. Ю. Складання розповіді дітьми із ЗНМ ІІІ рівня. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cd1b496b-3564-436d-a48f-be7dda042481/content (дата звернення: 20.09.2024)
34. Лонська С. Казка як засіб корекції зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. *Інноваційні процеси в дошкільній освіті: теорія, практика, перспективи* : зб. наукових праць. Житомир : ФОП Левковець, 2024. С. 156–159.
35. Макарова В. Н. Діагностика розвитку мовлення дошкільників : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 80 с.
36. Максименко С. Готовність дитини до навчання : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2017. 59 с.
37. Малюга А. О. Використання казки у розвитку словника прикметників дітей дошкільного віку з ЗНМ. *Харківський природний форум* : матеріали наукової конференції (м. Харків, 18-19 травня 2023 р.). Харків, 2023. С. 296–298.
38. Мельничук Л. Б. Малі фольклорні жанри як засіб розвитку мовлення у старшому дошкільному віці *Інноваційні дослідження та перспективи розвитку науки і техніки у XXI столітті* : зб. тез доп. учасників Міжнар. наук.-практ. конф. до 30-річчя Приват. вищ. навч. закл. «Міжнар. економ.-гуманітар. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука» (м. Рівне, 19 жовт. 2023 р.).

Рівне : ВПНЗ «МЕГУ», 2023. С. 185–187.

39. Могильова Н. М. Загальне недорозвинення мовлення: теорія та перспективне планування корекційно-розвиткової роботи : навч. посіб. Слов'янськ : Вид-во Б. І. Маторіна, 2021. 123 с.
40. Морохія О. В. Особливості образного мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/25d61732-4ce4-44a4-81b2-d7f30ffef723/content (дата звернення: 20.09.2024)
41. Московченко Т. С. Особливості образного мовлення дітей дошкільного віку із загальним недорозвиненням мовлення III рівня. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8df740e2-21a5-48d5-8256-92cf2b1c9ae9/content (дата звернення: 20.09.2024)
42. Омельченко Н., Харченко Т. Використання національного фольклору в логокорекційній роботі зі старшими дошкільниками. *Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії* : матеріали VII Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Суми, 25 травня 2023 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2023. С. 191–194.
43. Павленко О. С. Використання казок у формуванні мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2017. № 28. С. 146–149.
44. Павлюк Т., Тишкун В. Особливості використання казкотерапії у розвитку зв'язного мовлення у дітей із ЗНМ. *Актуальні проблеми дошкільної та спеціальної освіти* : матеріали IV Міжнародних педагогічних читань пам'яті професора Т. І. Поніманської (м. Рівне, 12 листопада, 2021 р.). Рівне : Видавець О. Зень, 2021. С. 131–132.
45. Пасічник І. Особливості застосування казкотерапії для розвитку монологічного мовлення в дітей із ЗНМ. URL: https://ivanpasichnyk93.wixsite.com/logopedlviv/single-post/2017/08/14/особливості-застосування-казкотерапії-для-розвитку-монологічного-мовлення-в-дітей-із-знм (дата звернення: 10.10.2024)

46. Пахненко Д. Художньо-мовленнєвий розвиток дітей старшого дошкільного віку засобами українського фольклору. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (м. Суми, 28 квітня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 110–113.
47. Пересічанська О. М. Розвиток діалогічного мовлення у дітей із ЗНМ ІІІ рівня засобами театралізованої діяльності. *Використання ресурсів позашкільної освіти у процесі соціалізації дітей з особливими освітніми потребами :* збірник наукових праць за матеріалами регіонального науково-практичного семінару. Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2021. С. 129–131.
48. Петрищева К. В. Сучасні напрямки корекційної роботи з дошкільниками із загальним недорозвитком мовлення ІІІ рівня. *Пріоритетні напрями досліджень в науковій та освітній діяльності (частина І)* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 5-6 грудня 2019 року). Львів : Львівський науковий форум, 2019. С. 25–27.
49. Пілякіна Я. С. Народна казка як ефективний засіб розвитку зв’язного мовлення дитини середнього дошкільного віку. *Multidisciplinary academic notes. Theory, methodology and practice* : the XVII International Scientific and Practical Conference (Tokyo, Japan, May 03-06, 2022). Tokyo, 2022. С. 654–658.
50. Поліщук С. В. Рівні ЗНМ та їх загальна характеристика у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. *Корекційна педагогіка і спеціальна психологія*. 2017. № 10. С. 286–293.
51. Попова Л. В. Фольклор або усна народна творчість – художня колективна літературна і музична творча діяльність народу. URL: https://naurok.com.ua/folklo-r-abo-usna-naro-dna-tvo-rchist-hudozhnya-kolektivna-literaturna-i-muzichna-tvorcha-diyalnist-narodu-yaka-zasobami-movi-zberegla-znannya-pro-zhittya-i-prirodu-davni-kulti-i-199214.html#:~:text=Фольклор%20—%20сума%20створених%20народом%20та,%2C%20театр%20ляльок)%2C%2

0танець. (дата звернення: 15.09.2024)

52. Рібцун Ю. В. Сходинками правильного мовлення : навч.-метод. посіб. Тернопіль : Мандрівець, 2017. 214 с.
53. Рогач Р. Усна народна творчість як засіб розвитку мовлення молодших школярів. *Студентські ініціативи: теорія і практика початкової освіти* : матеріали II науково-практичної Інтернет-конференції студентів факультету початкового навчання ХНПУ імені Г. С. Сковороди (м. Харків, 12 травня 2021 р.) Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2021. С. 64–65.
54. Росовецький С. Український фольклор: поняття, сутність, особливості. URL: https://dyvoslovo.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/7-0911.pdf (дата звернення: 15.09.2024)
55. Руденко Н. М., Мурза Х. В. Експериментальне впровадження системи роботи з формування виразності мовлення у дітей із ЗНМ III рівня засобами усної народної творчості. Сучасна логопедія : матеріали VIII Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки та психології (м. Київ, 19-20 жовтня 2022 року). Київ, 2022. С. 264–269.
56. Руденко Т. Ю. Особливості мовлення дітей із загальним недорозвитком мовлення. *Теоретичні основи педагогіки й сучасні аспекти виховання* : матеріали науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 13-14 травня 2022 р.). Хмельницький : Видавництво «Молодий вчений», 2022. С. 49–52.
57. Свириденко Г. В. Казка як засіб корекції мовлення учнів-логопатів. URL: http://конференция.com.ua/files/55_vi_2020_s.pdf#page=42 (дата звернення: 01.10.2024)
58. Скоромна Т. Казка як засіб формування мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку. *Сучасна дошкільна освіта у наукових пошуках студентської молод*і : збірник наукових статей студентів спеціальності «Дошкільна освіта». Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2022. С. 127–131.
59. Сорокун К. Вплив фольклору на мовленєвий розвиток дітей із порушенням мовлення. *Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика,*

практика : матеріали 9-ої Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Умань, 30-31 березня 2023 р.). Умань : Візаві, 2023. С. 165–167.

60. Султанова М. О. Казкотерапія у логопедичній роботі з розвитку зв'язного мовлення дітей із загальним недорозвиненням мовлення старшого дошкільного віку. *Освіта і наука*. 2021. URL: https://e-journals.npu.edu.ua/index.php/on/article/view/824 (дата звернення: 01.10.2024)
61. Сургучева Д. В. Казка як засіб виховання дошкільника з тяжкими порушеннями мовлення. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі* : зб. наук. праць. Полтава : ФОП Цьома С. П., 2020. Вип. 4. С. 184–187.
62. Ткаченко Т. Дитячий фольклор як засіб розвитку словника дітей раннього віку. *Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи* : матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції для студентів, магістрантів та молодих науковців (м. Суми, 28 квітня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 125–128.
63. Трофіменко Л. І. Діагностика особливостей лексичної компетенції у дітей із тяжкими порушеннями мовлення. URL: https://lib.iitta.gov.ua/718666/1/ДІАГНОСТИКА%20ОСОБЛИВОСТЕЙ%20ЛЕКСИЧНОЇ%20КОМПЕТЕНЦІЇ%20У%20ДІТЕЙ%20ІЗ%20ТЯЖКИМИ%20ПОРУШЕННЯМИ%20МОВЛЕННЯ.pdf (дата звернення: 11.09.2024)
64. Українські народні казки. URL: https://proza.org.ua/kazky/ukrayinski-narodni-kazky/#google_vignette (дата звернення: 15.09.2024)
65. Усольцева В. Особливості граматичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Суми, 15 лютого 2018 р., м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2018. С. 128–130.
66. Фастовець А. І., Ткаченко Л. П. Народна та авторська казка як засіб розвитку мовлення дошкільників із ЗНМ. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/72d59b79-9712-

419a-8572-a60645697bb9/content (дата звернення: 01.10.2024)

67. Харченко Т. Г., Матрунич Н. А. Значення казкотерапії в роботі з дітьми із порушеннями мовлення. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали VIII Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції (м. Суми, 13-14 травня 2019 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2019. С. 185–187.
68. Хомик Т. В., Божко М. В. Інсценізація казки як засіб розвитку діалогічного мовлення у дітей з особливими освітніми потребами. URL: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=HgzJEAAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA296&dq=казка+як+засіб+розвитку+мовлення&ots=dGDbw9rJ0a&sig=5RYIJlv2CIBLMGDHR4PzxdBpvB4&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 01.10.2024)
69. Хрипун Д. М., Ляшенко О. С. Розвиток мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення за допомогою казкотерапії. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки* : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Умань, 10-11 квітня 2020 р.). Умань : ВПЦ «Візаві», 2020. С. 217–219.
70. Цибуля Н. М., Стахова Л. Л. Логопедична допомога в дошкільному навчальному закладі. *Сучасні проблеми логопедії та реабілітації* : матеріали наукової Інтернет конференції (м. Суми, 14 квітня 2017 року). Суми, 2017. С. 164–166.
71. Чепак Т. В. Загадки як засіб розвитку мовлення дітей із ЗПР молодшого шкільного віку. URL: http://конференция.com.ua/files/scientific_conference/75/3/75-03_35-40.pdf (дата звернення: 15.09.2024)
72. Черненко М. В. Особливості розвитку словника дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ ІІІ рівня. *Корекційна та інклюзивна освіта очима молодих науковців* : зб. наукових праць. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. Вип. 2. С. 239-249.
73. Шаповал В. С. Особливості словника дітей передшкільного віку із

загальним недорозвитком мовлення III рівня. *Актуальні проблеми спеціальної педагогіки, психології та фізичної терапії* : матеріали V Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції (м. Суми, 25 травня 2021 року). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 107–110.

74. Шеремет М. К. Логопедія : навч. посіб. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2017. 672 с.
75. Шкрабалюк С. Використання казки як засобу розвитку діалогічної культури дітей старшого дошкільного віку. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти* : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (м. Вінниця, 19-20 квітня 2018 р.). Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2018. Вип. 7. С. 279–283.
76. Шкатова О. В. Дидактична казка як засіб формування зв'язного мовлення дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення. URL: https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b624b921-042a-4e26-9e06-dacb1ebec7d5/content (дата звернення: 01.10.2024)
77. Шостак О. Роль малих фольклорних жанрів для розвитку виразності мовлення дітей дошкільного віку з дислалією. *Актуальні питання гуманітарних наук.* 2023. № 60. С. 258–263.
78. Doli-Kryeziu S. Fairy Tales and the Lingual and Intellectual Development in Preschoolers. *European Journal of Language and Literature Studies.* 2023. № 1. P. 72–87.
79. Kizi A. Z. K. Use of folk games in speech therapy. *Modern Journal of Social Sciences and Humanities*. 2022. № 1. P. 49–52.
80. Koutsompou V-E. The Child and the Fairy Tale: The Psychological Perspective of Children's Literature. *International Journal of Languages, Literature and Linguistics.* 2017. № 4. P. 213–218.
81. Liu Y., Greenhill P. Folktale Speech Acts and Linguistic Politeness in Wolfram Eberhard's. *Folktales of China*. *Western Folklore*. 2021. № 2. P. 137–176.
82. Sholichah I. R., Purbani W. Fostering Language Skills Development through

Fairy Tales: A Literature Study. URL: https://www.researchgate.net/publication/328595437_Fostering_Language_Skills_Development_through_Fairy_Tales_A_Literature_Study (дата звернення: 01.10.2024)

83. Zhou P. H., Priscilla B. E. Folklore: An identity born of shared grief. *Cogent Arts & Humanities*. 2023. № 1. P. 12–18.

ДОДАТКИ

Додаток А

Стимульний матеріал до методики «Володіння зв'язним мовленням» (С. Максименко)

Рисунок А.1 – Зимові забави

Додаток Б

Стимульний матеріал до методики «Обстеження зв'язного мовлення» (В. Макарова)

Казка В. Сухомлинського «Сонце і сонечко»

Восени заховалось Сонечко під корою дерева. Спить собі комашка, не страшні їй ні морози люті, ні вітри студені. Спить Сонечко, і сниться йому теплий сонячний день, легенька хмарка на блакитному небі, яскрава веселка.

Серед зими трапилась тепла сонячна днина. Тихо в лісі, вітру немає. Нагріло сонце міцну кору. Жарко стало Сонечкові. Прокинулась комашка, солодко позіхнула, визирнула з-під кори. Хотіла вже було розправити крильця й полетіти, та сонце застерегло:

– Не вилазь, Сонечку! Сховайся у свою теплу постіль. Рано тобі ще літати – загинеш. Мої промені теплі, та мороз підступний – уб'є тебе. Ще будуть і завірюхи, й вітри холодні, й морози тріскучі.

Сонечко послухалось доброго слова. Подихало свіжим повітрям і залізло знову в свою теплу постіль.

Рисунок Б.1 – Друзі

Додаток В

Стимульний матеріал до методики «Підбір синонімів» (В. Макарова)

Інструкція дитині: «Я назву тобі слово, а ти спробуй дібрати близьке за змістом слово».

10 стимульних слів:

- похмурий;
- старий;
- веселий;
- великий;
- боягузливий;
- йти;
- бігти;
- розмовляти;
- сміятися;
- плакати.

Додаток Г

Матеріал до методики «Добір антонімів. Закінчити речення» (Л. Трофіменко)

Інструкція: «Підбери слова з протилежним значенням».

Слон великий, а мишка …

Подушка м’яка, а камінь …

Вогонь гарячий, а лід …

Річка широка, а струмочок …

Дерево високе, а кущ …